

СТЕНОГРАМА

слухань у Комітеті Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики на тему:
"Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання"

10 грудня 2021 року

ПОТУРАЄВ М.Р. Доброго дня, шановні колеги! Радий всіх вітати. Бачу, що всі вже в зборі. Тому дозвольте розпочати слухання Комітету Верховної Ради України з питань гуманітарної та інформаційної політики на тему: "Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання". Сподіваюся, що ми з вами вкладемося в 2-2,5 години, хоча тема дуже об'ємна і, можливо, нам треба буде до неї ще повернутися. Бо у нас, на жаль, існують проблеми не лише збереження і захисту археологічної спадщини та інших культурних цінностей, які зараз знаходяться на тимчасово окупованих територіях, є, як вам всім відомо, я переконаний, звіти громадських організацій, які займаються збором інформації про те, що відбувається на тимчасово непідконтрольних територіях. Там дійсно відбуваються жахливі речі. Зокрема на території тимчасово окупованого Криму російська окупаційна влада вже незворотно знищила декілька археологічних пам'яток, відбувається розкрадання археологічних цінностей, вони перевозяться в російські музеї. Ситуація зі збереженням культурних цінностей в тимчасово окупованих районах Донбасу, зокрема в Донецьку, Луганську, вона взагалі дуже важко піддається оцінці, що там сталося з тими цінностями національного значення, які там перебували, і не лише національного значення, наразі взагалі важко це з'ясувати. Тим не менше, ситуація в Україні, там, де ми контролюємо ситуацію, вона, на жаль, не завжди значно краща і з цим ми маємо теж великі проблеми. Ми маємо великі проблеми з "чорною археологією", яка нікуди не поділася. Ми маємо проблеми з варварським знищенням археологічних

пам'яток і розкраданням тих артефактів, які там знаходять. Тому дійсно є нам що сьогодні обговорити. І варто намітити певні рішення, які ми зможемо прийняти на державному рівні.

Наша сьогоднішня дискусія буде розділена на два блоки. Перший блок буде присвячений боротьбі зі злочинами щодо археологічної спадщини та нелегальним обігом культурних цінностей. Пропонуємо ми поговорити в цьому блоці про боротьбу з нелегальним пошуком археологічних предметів, в тому числі і за допомогою металодетекторів, про боротьбу з нелегальним обігом археологічних предметів, в тому числі їх продажем на вітчизняних та зарубіжних інтернет-аукціонах, як протиправним проявом ... сфер охорони культурної спадщини, економічної діяльності та державної податкової політики, запобігання ... злочинності, протидії контрабанді та міжнародній злочинності, про необхідність системної роботи та взаємодії органів охорони культурної спадщини, розвідувальних, правоохоронних органів, МЗС та інших державних органів України у співпраці з компетентними органами зарубіжних держав щодо вирішення питань виявлення нелегального обігу культурних цінностей в Україні та за кордоном, притягнення винних осіб до відповідальності, розшуку незаконно вивезених культурних цінностей, в тому числі з тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, та їх повернення в Україну, а також пропозиції щодо удосконалення законодавства та алгоритмів взаємодії органів охорони культурної спадщини, правоохоронних органів, інших органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування з метою підвищення ефективності механізмів охорони пам'яток археології, попередження незаконних розкопок та нелегального обігу археологічних предметів, виявлення та повернення в Україну незаконно вивезених археологічних предметів та інших культурних цінностей.

Ось такі пропозиції щодо тем в першому блоці, але звичайно ми з вами можемо в цьому сенсі до певної міри імпровізувати, але так, щоб не відхилялись від головної лінії нашої дискусії.

Наразі я хотів би передати слово пані Катерині Чуєвій, заступниці міністра культури та інформаційної політики України.

Пані Катерино, будь ласка, вам слово.

ЧУЄВА К.Є. Доброго дня, шановні колеги. Мене чуто? Є звук?

Шановні колеги, шановний пане Микито, шановні члени комітету і шановні колеги, всі, хто приєднався до нас сьогодні! Власне, у нас сьогодні цілий день, так склалося, що ми майже цілий день проводимо в роботі з комітетами Верховної Ради і так чи інакше зачіпаємо питання охорони культурної спадщини, і за збігом буквально перед цим ми говорили на іншому комітеті про "Велику реставрацію" і про реставраційні процеси, про зв'язок археології і реставрації зокрема, і багато інших аспектів, і розуміємо, що найперше, чого нам бракує, це перезавантаження системи, або я би говорила, мабуть, про створення екосистеми охорони культурної спадщини. Ця ситуація для нас для всіх, не тільки для тих, хто працює, власне, в органах державної влади, для тих, хто працює в музеях державної чи комунальної форми власності або в інститутах Академії наук, ця ситуація для всіх на сьогоднішній день болісна, тому що наші дії в кращому випадку ми можемо об'єднати або скоординувати, коли ідеться про якісь законодавчі акти, і то, на жаль, не завжди. Але ми бачимо, що за 30 років ця система, яка існувала, яка дісталась нам у спадок від радянського союзу, фактично не може уже в нинішньому вигляді повноцінно свої функції виконувати і ми потребуємо нового підходу, нових процесів, зокрема нових бізнес-процесів, організаційних процесів внутрішніх у наших інституціях і в інститутах органів державної влади, і взаємодії з громадянським суспільством,

взаємодії з медіа і з усіма, власне, елементами і учасниками цієї системи, нової системи, яка потроху починає вимальовуватись.

І я дуже хочу від себе і від імені Міністерства культури та інформаційної політики України подякувати за організацію цього "круглого столу" і будемо сподіватись, що цей захід і його рекомендації, власне, стануть для багатьох з нас таким таймлайном подальших і найближчих дій та планування на найближче майбутнє тих заходів і тих змін в нормативно-правову базу, які вже вкрай необхідно здійснити.

Від себе ми не планували сьогодні великої презентації, тому що мій виступ є не так звітом, як, власне, спробою поставити деякі питання і нашою гострою потребою як міністерства зрозуміти, якою інформацією, в який спосіб оперують інші учасники цих процесів, які проблеми є у кожного з вас, з якими слабкими сторонами роботи нашої системи, я маю на увазі в даному випадку систему органів державної влади, стикаються інші учасники. І це фахівці, власне, у великих структурах, таких як Служба безпеки, Національна поліція і так далі. Тому що, власне, ефективна взаємодія наша залежить від багатьох факторів - і від людського фактору, і від інституційної спроможності. І сьогодні є гарний, власне, привід зафіксувати певні позиції, поговорити про це.

Від себе скажу, що в нас в міністерстві, і не тільки, мабуть, в нашому міністерстві, є велика потреба в постійному моніторингу і в аналітиці, яка супроводжує, власне, моніторить ситуацію, тому що ми безумовно частину інформації можемо відстежувати, ми безумовно взаємодіємо з різними службами, зокрема і з Національною поліцією, і з прокуратурою, зокрема з прокуратурою АР Крим, яка зараз на підконтрольній Україні території знаходиться. Але, на жаль, я бачу, що цього трохи бракує, і власне без постійної міжвідомчої взаємодії ми не можемо далі працювати.

Тому моєю пропозицією було би розглянути можливості створення постійно діючої міжвідомчої групи із залученням у її склад фахової

громадськості - представників профільних інституцій, громадських організацій. Це до дискусії, так би мовити. Але головне, щоб ця група постійно взаємодіяла. Поки ми не налагодимо цю постійну взаємодію, на жаль, у нас буде розсинхронізація всіх наших процесів і, відповідно, фрагментарні зусилля у вирішенні даного питання. Тому що на сьогоднішній день, як ми можемо побачити, у нас, на жаль, ледь не найвищим досягненням фактично за 30 років залишається те, що взагалі був прийнятий Закон про охорону археологічної спадщини як окремий закон або ратифіковані конвенції або деякі наші об'єкти, такі як Херсонес Таврійський, власне, увійшли зрештою у список Всесвітньої спадщини. Хоча археологічна спадщина України набагато багатша і заслуговує більшої і прискіпливішої уваги.

І сьогодні ми говорили так само, що археологія включена у різноманітні процеси, зокрема і у дослідження, які передують реставраційним роботам, які стосуються і замкових територій, і території заповідника "Софія Київська", і багатьох інших. І що, на жаль, дуже часто, оскільки пам'яток археології дуже багато і не всі з них ми знаємо, ми не знаємо всіх об'єктів, якісь є вже виявлені, зафіксовані, мають статус пам'ятки, а про якісь ми ще не знаємо або в кращому випадку знає спеціаліст, який проводив облік. А насправді ця система обліку теж потребує докорінної перебудови. І наша участь і присутність в процесах, які пов'язані з плануванням будівництва, з агропромисловою політикою, все це дуже важливо, я дуже сподіваюсь, що представники відповідних відомств і фахових організацій сьогодні про це теж говоритимуть.

Скажу, що системна криза, власне, в нас, на жаль, є і ми мусимо почати вже від цього відштовхуватись нарешті і рухатися в бік поверхні. Ми маємо так само проблему і з тим, що більшість фахових організацій, і це й Інститут археології, і вищі навчальні заклади, в яких є кафедра археології, більшість із них, на жаль, мають дуже слабе ресурсне забезпечення. Ми

стикаємося з тим, що навіть та кількість фахівців, яка на сьогоднішній день є в Україні, вони не можуть покрити і взяти на себе вирішення всіх проблем. Ми це дуже сильно відчуваємо, коли йдеться, наприклад, про підготовку ... , про взаємодію з органами державної влади і так далі. І це теж окрема тема для розмови, як взагалі відбувається в регіонах ця взаємодія.

Реалізація політики в галузі охорони культурної спадщини ускладнена тим, що є розсинхронізована і не гармонізована, власне, нормативно-правова база, і про це ми теж говоримо, і сподіваємося, що законопроекти, які будуть ближчим часом прийматися, і ... наші нормативні документи і підзаконні акти, що все це ми зможемо все-таки обговорювати і реально пропрацювати з ... учасників ... Тому що одна справа, коли міністерство міністерству формально погоджує документ, інша справа, коли ми все-таки маємо фахову дискусію ... цих документів. І оскільки у нас на виході ціла низка змін, зокрема пов'язаних із Законом 1423, яким вносяться зміни в Земельний кодекс, цей закон передбачає внесення змін до Земельного кодексу і до Закону України "Про охорону культурної спадщини" і так далі, і зараз на виході ... законопроект № 5655, де так само зачіпаються питання охорони пам'яток і зокрема пам'яток археології, то все це потребує від нас ... зусиль.

Спроможності міністерства ... до останнього часу були доволі скромними, і я думаю, що ви всі загалом знаєте нашу ситуацію, це дуже невеликий на сьогоднішній момент кадровий ресурс у вигляді трошки більше 20 людей, які взагалі займаються питаннями охорони спадщини в цілому, і фактично археологію виділили в певний підрозділ, хоча це найбільша кількість ... пам'яток, які знаходяться на сьогоднішній день ... , тобто більша частина з тих об'єктів, які мають статус пам'яток, тобто орієнтовно зі 140 тисяч, це без щойновиявлених об'єктів, більша частина - це пам'ятки археології. І нам дуже складно з таким кадровим ресурсом на сьогоднішній день працювати, але ми намагаємося ... і зробили вже деякі кроки ... власне,

дослідникам, археологам з тим, що будемо вчасно видавати всю дозвільну документацію для них зі свого боку і так далі.

Ми співпрацюємо як міністерство з різноманітними службами, я про це вже згадувала, зі Службою безпеки, з Інтерполом, з Національною поліцією, з прокуратурами, ну і, власне, будемо сподіватися на те, що нам вдасться розширити наш кадровий ресурс і відповідно ми якісніше зможемо пропрацьовувати ці питання.

Я не буду говорити зараз багато про наші плани, тому що це зазвичай дуже добре говорити, коли вже щось почало робитися, а тут ми чекаємо, але скажу щонайменше про те, що станом на зараз ми провели фактично останній місяць у тісній взаємодії з ЮНЕСКО і з Комітетом зі спадщини і ландшафтів Ради Європи. І, власне, Україна займає зараз більш активну позицію, ніж це було у попередні роки, і дякуємо за цю можливість, за можливість там бути представленими і за цю підтримку і з боку Ради Європи, і з боку Секретаріату ЮНЕСКО і наших колег, з якими ми маємо можливість ... зустрічі. І на наступний рік, оскільки у нас є ... конвенції, пов'язаної ... археологічної спадщини, відзначатимемо це міжнародною конференцією, пов'язаною, власне, зі збереженням археологічної спадщини. Ми плануємо цю конференцію як міністерство, плануємо її на травень попередньо. І попередньо, звичайно, будемо обов'язково завчасно інформувати. Тому що до сьогоднішнього дня не було таких заходів, які пов'язані з ... Мені здається, що міністерство як центральний орган виконавчої влади може і має взяти на себе таке зобов'язання і, власне, регулярно вести і забезпечувати проведення таких фахових зустрічей. Будемо сподіватися, що міжнародна конференція стане таким добрим початком традиції.

Наразі я дякую. Для нас дуже важливо почути сьогодні якомога більше сторін. Я поки не коментуватиму зі свого боку документи, які підготовлені, і дякую дуже ще раз комітету і секретаріату комітету за їхнє завчасне оприлюднення. Є багато над чим подумати, і це звіт, який готувався, і ... До

детальнішого аналізу, я сподіваюся, ми зможемо повернутись і в рекомендаціях, і в робочому порядку проговорити.

Єдине, що додаю на завершення. На сьогоднішній день ми не розглядаємо жодних заходів, які прямо чи опосередковано можуть послабити захист археологічної спадщини, і зокрема ... виявлених і невиявлених на сьогодні ... Це ідеться і про інституції, які на сьогоднішній день існують, навіть якщо їх робота викликає певні питання, і багатьох інших речей. Наші спільні зусилля, мені здається, мають бути спрямовані на посилення, на взаємне посилення, а не послаблення певних елементів цієї системи, тому що від неї залежить не тільки доля пам'яток археології, але й загалом майбутнє країни. Як кажуть, археологія, вона в основі всього і це коріння наше, яке потрібно оберігати, досліджувати, вивчати і, власне, передавати далі те, що ми не зможемо вивчити або не встигнемо вивчити за нашого життя самі, для цього ми передаємо це наступним поколінням. Це вже про етику і про наші обов'язки не тільки перед сьогоднішнім, але й перед майбутнім.

Тому наразі дякую і будемо далі вже ... ваші виступи. З нетерпінням чекаю на всю інформацію, яка на сьогодні учасниками ... Дякую.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, пані Катерино.

Зараз, колеги, хотів би передати слово українському археологу пану Максиму Леваді для доповіді на тему "Збереження археологічної спадщини та інших культурних цінностей: аналіз, проблеми та пропозиції щодо їх врегулювання". Підкреслюю, доповідь підготовлена за результатами дослідження, проведеного за сприяння ЄС-ПРООН в Україні.

Отже, Максиме Євгеновичу, вам слово.

ЛЕВАДА М.Є. Добрий день. Чутно?

ПОТУРАЄВ М.Р. Так, чутно.

ЛЕВАДА М.Є. Моя доповідь - це робота, яку рік тому ми зробили з моєю співавторкою Лідією Карпенко, на замовлення Програми розвитку ООН в Україні для Комітету з питань гуманітарної та інформаційної політики. Звіт повний можна подивитись на сайті комітету, він великий, я лише окреслю основні позиції.

Хочу подякувати комітету за організацію цих слухань, особливо пані Ярославі Ващенко, це титанічна робота, і формат сьогодні не зовсім звичний, бо подібні слухання Верховною Радою вже проводилися свого часу, але запрошувалися виключно археологи чи пам'яткоохоронці. Тобто це була аудиторія, яка емоційно та не зовсім системно могла окреслити окремі проблеми, але ніколи не формулювала, що треба робити. Сьогодні геть інша аудиторія, сьогодні дуже багато представників різних органів виконавчої влади. Це дає певну надію, але й ускладнює моє завдання, бо легко говорити про проблеми археологічної спадщини з археологами. Тому ми з Лідією Василівною вирішили зробити такий коротенький вступ.

Перше питання: чим займається археологія? Більшість людей вважає, що археологія шукає скарби, що археологія шукає певні древні поховання, наповнені прикрасами. Але насправді це не зовсім так. Археологія шукає інформацію. Археологія шукає інформацію про минуле. Писемність з'явилася у людей достатньо пізно. Тобто більшість історії людства – це взагалі компетенція археології. І навіть ті джерела писемні, які збереглися, вони дуже неповні. Таким чином історію людства вивчає переважно археолог.

Як він це робить? Для археолога важлива не знахідка, а контекст цієї знахідки. Тобто будь-який знайдений предмет фіксується, вивчається, в якому контексті він знайдений, що було з ним поруч, на якій це було глибині. Після цього все це порівнюється зі схожими предметами, знайденими на далекій відстані. Таким чином археолог отримує інформацію про появу

цивілізації, про міграції людей, про зникнення або трансформацію цивілізації.

На відміну від цього "чорний", так званий, археолог, він шукає товар на продаж і він не зацікавлений у збереженні інформації. Більше того, він зацікавлений в її приховуванні, бо боїться звинувачень в грабунку. Постає питання: ну і що з того? Чи варта археологія такої уваги? Можна прожити без знань археології. Ну, так само, як можна прожити без книжок, без театрів, без картинних галерей. Культура і історія – це єдине, що відрізняє людину від тварини. Людина без історії перетворюється на худобу. Суспільство без історії перетворюється на отару або зграю. Держава з таким суспільством не має жодних перспектив. Тому питання збереження пам'яток і збереження історії є не менш важливим, ніж питання створення армії.

Чому саме ми обрали серед багатьох пам'яток археологію? Бо проблеми збереження пам'яток археології дуже особливі (ми сьогодні будемо про це говорити), це "чорний" ринок. Більше того, ці проблеми, вони приховані. Мало хто з людей, не археологів, уявляє обсяги втрат. Саме тому пам'ятки археології треба розглядати, на нашу думку, окремо.

Що ми втрачаємо? Я хочу навести один приклад. Оце частина прикрас, які були більше 10 років знайдені "чорними" археологами на озері Ялпуг, це гирло Дунаю Одеської області. Ми маємо лише інформацію у вигляді фотографій. Дуже красиві предмети. Але завдяки нашим знанням, про які я вам казав, ми можемо про це щось сказати. Ми бачимо, що це прикраси, які датуються другою половиною V століття. Це епоха великого переселення народів, коли впала Римська імперія, коли на її територію зайшли абсолютно різні варварські народи і почали створювати свої перші королівства і закладати, в принципі, сучасну політичну карту Європи.

Судячи з усього, це не скарб, це було древнє поховання. Для великого переселення народів характерні тонни золота і річки крові. Тому їх найбільш відомий стиль саме такий: червоні гранати на золотому тлі. Таких знахідок

від Уралу, навіть від Середньої Азії і до Іспанії відомо достатньо багато. Але комплексів такого рівня відомо лише три. Перший з них – це поховання Хільдеріка – короля франків. Король Хільдерік відомий з історичних джерел, він є найбільш відомим бельгійцем і одним з найбільш відомих французів, бо має відношення відразу ж до історії двох країн. Його поховання містило безліч таких прикрас. Більшість з них було втрачено в XIX столітті.

І друге, що ми маємо аналогію, це два королівських поховання з Трансільванії, які вважаються національним скарбом Румунії, таким, як наша, наприклад, пектораль.

Тепер я перейду вже до того, як ми працювали. Ми спочатку взяли все законодавство України, яке стосується культурної спадщини. Не лише два базові закони про охорону культурної спадщини та про охорону археологічної спадщини, ми взяли Кодекс про адміністративні порушення, Кримінальний, Податковий, Закон про поховальну справу, всі нормативні документи і вибрали повноваження різних органів влади стосовно культурної спадщини. Легше це було зробити для, наприклад, правоохоронних органів, складніше для органів охорони культурної спадщини. Тим не менше, ми сформулювали для них анкету з 46 питань, які звели в таблицю. Ми розраховували отримати інформацію за 5 років, щоб побачити тенденцію, як вони працюють.

Ця анкета розсилалася від імені голови комітету, якби ми її від свого імені розсилали, нам би взагалі ніхто не відповів. Тим не менше, декілька областей її проігнорували, незважаючи на те, що їм нагадували.

Окрему анкету ми зробили для Міністерства культури. Отже, через певний час ми отримали пакет документів. І тут перший був наш шок, бо з'ясувалося, що більшість таблиць заповнена нулями або позначками "немає інформації". Органи охорони не володіють інформацією про те, що вони самі роблять. Спочатку ми були розгублені, бо не можна аналізувати нулі, але потім дійшли висновку, що відсутність інформації теж може бути

інформативною. Я не хочу звинувачувати керівництво Міністерства культури, тим більше, що Катерина Євгенівна працює буквально другий місяць, але найгірша відповідь була з Міністерства культури.

Що нам вдалося з'ясувати? Дуже стисло вам буду говорити. Перше, це відсутність пам'яткоохоронців. Лише по пам'ятках археології на одного обласного працівника в деяких областях припадає 600 пам'яток. Це означає, що здійснювати моніторинг, а в усьому світі моніторинг є основною формою охорони пам'яток археології, взагалі неможливо.

Друге, землі пам'яток археології не кадастрізовані як землі історико-культурного призначення. А це означає, що 20 років, а кадастрізація почалася ще наприкінці 90-х років, просто втрачено. І зараз ми опиняємося перед ринком, а пам'ятки археології належать до земель сільськогосподарського призначення або міської забудови і так далі.

Майже відсутні охоронні договори. Вони не укладаються, ніхто не карається за ухиляння від підписання договорів. І головне - через брак працівників вони не перевіряються.

Наступне, що нам вдалося з'ясувати. Археологічні дослідження проводяться дуже хаотично і з великим порушенням. Основною формою археологічних досліджень стають так звані охоронні дослідження, які в принципі всі країни мінімізують, бо в нормальних країнах вже дійшли висновку, що набагато перспективніше змінювати проекти ніж розкопувати під проекти. Наприклад, Норвегія майже припинила вже давно розкопки, це позиція багатьох урядів цієї країни.

Наступне питання. Абсолютно не контролюється передача знахідок до музеїв. Деякі експедиції передають знахідки до музеїв, яких немає в затвердженому Кабінетом Міністрів переліку державних музейних установ, де зберігається державна частина музейного фонду України. Такі колекції, їхню долю взагалі неможливо перевірити.

Ну і нарешті наступне питання - фіксація цього нелегального грабіжницького пошуку не відбувається. Такі правопорушення не актуються, заяви та повідомлення до Нацполіції не передаються.

Наступні питання. Не працюють штрафні санкції. Закон про охорону культурної спадщини передбачає існування спеціального фонду як для державного бюджету, так і для місцевих бюджетів, який має наповнюватись за рахунок штрафних санкцій. Органи охорони не здійснюють цю роботу через те, що це великий клопіт, а гроші зараховуються зараз до загального бюджету, тобто пам'яткоохоронна справа їх втрачає.

Ще одна велика проблема – це підготовка кадрів. Вона відсутня взагалі, більше того, людей, які б могли готувати пам'яткоохоронців, майже не залишилося.

Ну і нарешті ми дійшли висновку, що дерегуляція і децентралізація проведені дуже невдало. Зараз фактично органами охорони нижчого рівня стають виконками територіальних громад, де немає людей. Ми стикнулись з тим, що в деяких місцях функції охорони культурної спадщини покладені на бухгалтерів або на діловодів.

Тепер я перейду до питання нелегального продажу. Найбільший в світі інтернет-ресурс з продажу археологічних предметів це український інтернет-аукціон Violity. Він працює начебто формально як вебпортал для розміщення баз даних. Насправді там відбувається діяльність, яка повністю потрапляє під визначення аукціонної антикварної торгівлі. Звертаю вашу увагу, що антикварна торгівля в Інтернеті взагалі заборонена, вона має відбуватись на звичайних аукціонах. Торгівля на Violity порушує всі правила, визначені для правил антикварної торгівлі, більше того, власники цього аукціону не сплачують податки.

Який обсяг такої торгівлі? От подивіться, будь ласка, якщо видно, ми зробили вибірку за один день в лютому минулого року: кількість лотів на Violity складає майже 3 відсотки обсягу археологічних фондів Національного

музею історії України. При цьому звертаю вашу увагу, що фонди Національного музею України - це одиниці зберігання, куди входять і колекції з розкопок, там є черепки. Лоти Violity - це виключно колекційні речі, тобто це те, що ми бачимо у вітринах. Лоти Violity часто складаються з цілих скарбів, це десятки речей. Тобто за один рік через цей аукціон проходить декілька національних музеїв історії України з унікальними скарбами.

Чим ще небезпечний цей аукціон? В останні роки збільшилась тенденція контрабанди і перепродажу археологічних предметів за кордоном. Судячи з усього, інтернет-аукціон Violity є таким способом відмивання, відбілювання предметів. Місяць тому мною зафіксовано на швейцарському аукціоні Numismatik продаж цілої колекції золотих, дуже дорогих монет римського часу. Всі вони проходили через аукціон Violity, причому всі вони були викуплені протягом дуже короткого часу - протягом одного місяця, це був лютий-березень 2019 року на Violity. Існує припущення, що таким чином власник сам у себе викупив ці монети для того, щоб якщо в нього виникнуть проблеми з правоохоронними органами в Європі, він міг показати, що я їх купив в Україні на інтернет-аукціоні.

І ще одна тенденція. Це відкритий продаж на eBay предметів з України. У мене є дані 2018 року, коли я робив вибірку. І ще років 5 тому на eBay взагалі не було лотів з України. Зараз вони там продаються відкрито, продаються масово, причому із забезпеченням пересилки предметів з України в будь-яку країну світу. Я знаю, що у нас існують декілька фірм, які виготовляють супроводжувальні документи про те, що ці предмети не є культурною цінністю.

Наступне. Це не зовсім приємне для археологів, бо це проблема фондів Інституту археології. Звертаю вашу увагу, що в 2008 році Рахункова палата встановила, що в археологічному музеї в Інституті археології списано 300 археологічних предметів, які зникли. Перше, законодавство України

забороняє списувати зниклі предмети, бо ці предмети можуть десь з'явитися через 10, через 20, через 50 років так само, як, наприклад, зараз ми шукаємо культурні цінності, вивезені під час Другої світової війни в Німеччину. Формально, якщо з'явиться такий зниклий предмет, його власнику не можна буде нічого пред'явити, бо він списаний, державна власність списана і її не існує. Окрім цього Рахункова палата встановила, що Інститут археології порушив законодавство, не повідомивши про це зникнення ані Міністерство культури, ані Нацполіцію.

Звертаю вашу увагу, що Інститут археології володіє найбільшими археологічними фондами в Україні. При цьому це не є музейним закладом і його немає в переліку музейних установ, де зберігається державна частина музейного фонду України. Верховна Рада на моїй пам'яті двічі на слуханнях стосовно охорони культурної спадщини приймала рекомендації про необхідність негайної перевірки фондів Інституту археології і зарахування їх до державної частини музейного фонду, тобто все це треба віддати в музеї, а не зберігати десь там на складі.

Тепер я зверну вашу увагу, як розслідуються справи. Перший приклад, це був такий факт пограбування городища в Київській області в Броварському районі. Я туди виїжджав разом з представниками Мінкультури, обласної охорони пам'яток і Інститутом археології. З нами виїхали 3 телеканали. Тільки завдяки тому, що там були журналісти, ми спромоглися викликати поліцію. Ми її викликали зранку, через годину дзвонили нам і казали, що до вас їдуть, через годину ми дзвонили і нам казали, що ваше звернення взагалі не зареєстроване, ми знову викликали. І так було пів дня, аж поки журналісти не почали по своїм зв'язкам дзвонити кудись в Київ. Тоді приїхала слідча група, але спочатку приїхав дільничний, потім патруль, потім слідча група. Нас опитали, ми дали покази, розписались.

Наступного дня обласна охорона пам'яток почала дзвонити в Броварський райвідділ з питанням, що давайте, нам же треба вам підвезти

облікову документацію, паспорт на цю пам'ятку, щоб ви засвідчилися в тому, що це пам'ятка, яка перебуває на державній охороні. Сказали: "Потім, потім ми вам самі передзвонимо". Через пів року обласна охорона направила запит до Нацполіції, в якому стані ця справа. Відповідь вона так і не отримала.

Другий приклад. Меч, який продавався на Violyty, і за описами продавця він був знайдений за 10 кілометрів нижче від Луцька. За 10 кілометрів нижче Луцька є Жидачів літописний, це пам'ятка, яка перебуває на обліку, а за законом рухомі предмети, пов'язані з пам'ятками, є власністю держави. Предмет був проданий, меч був проданий, він зник. Через 3 роки виник на дуже підозрливій виставці в Національному військовому історичному музеї України приватного колекціонера і було зазначено – меч з-під Луцька. Після цього Луцький заповідник звернувся до міністра культури, тоді це був Нищук, а той звернувся до Авакова. Знову пів року відповіді не було. Потім, коли було повторне звернення, прийшла відповідь, що власник цієї колекції, знову-таки він з Броварів, він депутат Броварської ради, його опитали, попросили дати роз'яснення. Він усно відповів, що в нього дуже багато давньоруських середньовічних мечів і він не розуміє, про який ідеться. На цьому справа була закрита.

Третій приклад. Унікальний шолом, таких лише 5 на всю Європу, який був проданий на Violyty, через деякий час перепроданий на аукціоні в Лондоні і через деякий час перепроданий галереєю в Австрії. Було відкрито кримінальне провадження. Мені чомусь, а не Міністерству культури чи там органу, я не знаю, який здійснює слідство, декілька разів писали з Лондону, з поліції Лондону, і комісар з Австрії, вони писали одне і те саме: чому до нас ніхто не звертається, ми не можемо ніякі робити дії, поки немає звернення України. На сьогоднішній день розслідування в Лондоні і в Австрії не ведеться, бо Україна так і не звернулася.

Що показало наше дослідження оцього нелегального обігу археологічних предметів? Воно показало масовий незаконний пошук, воно

показало масову торгівлю, воно показало збільшення дуже сильне за останні кілька років вивезення за кордон. І ми дійшли висновку, що розподіл повноважень між Нацполіцією і Службою безпеки України на сьогодні є дуже неефективним, бо нелегальний продаж - це один процес, і тому (я потім ще скажу у висновках) ми би пропонували створити окремий підрозділ. Такі підрозділи існують у багатьох країнах, які спеціалізуються на культурній спадщині.

Останнє, що я вам хочу сказати, це проблема, пов'язана зі збереженням. Ми сподіваємося, що найближчим часом до нас повернеться золото Криму з Голландії. Там є унікальні знахідки, і це не золото, а це вироби з деревини, яких ніде в світі немає. Вони потребують спеціалізованого зберігання, спеціалізованого фондосховища, спеціалізованих вітрин. В Україні цього немає. Звертаю вашу увагу, що за роки незалежності в Україні не побудовано жодного фондосховища і не побудовано практично нових музеїв. І це дуже сумно, бо Російська Федерація, яка у нас хоче відібрати, пробувала відібрати золото Криму, будує по всій країні фондосховища для музеїв і зокрема навіть побудувала в Криму.

Отже, висновки, які я хочу зробити внаслідок нашого дослідження. Перше. Необхідно прискорити і створити систему охорони пам'яток. Ця система повинна мати вигляд вертикалі, тобто мати свої обласні представництва. На нашу думку, було не зовсім обачно створювати два органи у вигляді державної інспекції і державної служби, оскільки це буде дуже неефективно, це буде перекидання з рук в руки. В усіх країнах, де працює ефективна охорона пам'яток, це одна-єдина система з великим розгалуженням.

Другий висновок. Необхідно створити окрему силову структуру, яка би спеціалізувалася на розслідуванні злочинів, правопорушень, пов'язаних з культурною спадщиною, зокрема з археологічною. На мій погляд, краще було б її створювати на базі Служби безпеки України, тим більше, що там

оці групи, які зараз розслідують, може, хто знає, там римське срібло, яке було вивезене від нас в Австрію, вони напрацювали і мають великий досвід.

Третє. Це відсутність електронних реєстрів. Для тих колег з музеїв, які нас слухають, хочу сказати, я кажу не про електронний облік у конкретному музеї, а про створення державної загальної системи предметів музейних. І те саме стосується пам'яток. Без цього охороняти ефективно спадщину неможливо.

Наступний висновок. Це ревізія регуляторних актів. У нас дуже суперечливе законодавство стосовно охорони культурної спадщини. Є регуляторні акти, які просто виключають одне одного.

Далі. Велика проблема – це детекторний пошук. В Україні на руках кілька сотень тисяч детекторів металу, які були придбані абсолютно законно. На мій погляд, єдиним виходом є: перше - ліцензування детекторів; і друге - введення дозволів від власника землі за пошук на його землях. Тобто власник має теж відповідати за те, що в нього діється на ділянках.

Наступне. Велика кількість археологічних колекцій на руках. Треба думати про те, що буде з ними. Як мінімум, їх варто зареєструвати, тим більше, що норма про реєстрацію археологічних предметів незалежно від форми власності існує в Законі про охорону археологічної спадщини. В багатьох країнах дуже ефективним запобіжником проти появи великих археологічних колекцій є оподаткування. Про це варто подумати. Хоча є інші приклади. Минулого року Латвія взагалі ввела кримінальну відповідальність за володіння, транспортування чи продаж старожитностей будь-яких.

Ну і вже майже я закінчую. Всі наші пропозиції, всі правки до законів сформульовані в звіті, який ви можете прочитати. Окремо хочу підкреслити про необхідність створення державного фонду збереження культурної спадщини. Я про це говорив, коли згадував штрафні санкції. Я майже закінчив. Просто щоб всі не археологи подумали, нагадую вам: цього року ми відзначали 50 років знахідки пекторалі. Уявіть собі, що було б з

пектораллю, якби її знайшов не Борис Мозолевський, а хтось з детектором та лопатою.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую дуже, Максиме Євгеновичу.

Ну, звичайно, що це така сумна доповідь. На жаль, як ми зрозуміли з вами, не перший раз ці факти вже є предметом обговорення, зокрема у Верховній Раді, і ми бачимо, що, на жаль, прогресу по цих питаннях ми за останні роки не досягли. Поки єдине що, коротку зроблю ремарку і зазначу, що ті питання, які шановний пан Максим підняв у своїй доповіді, вони якраз чітко корелюються з необхідністю прийняття відповідного законодавства. Ми говорили про це з представниками Міністерства культури та інформаційної політики. Є певні напрацювання. І я, пані Катерина, розумію, ми з вами говорили зокрема про законопроект про предмети культури, і також торкається питання приватних колекцій.

Я вважаю, що попри складність тих проблем з урахуванням тих фактів, які наведені у доповіді, ми все ж таки маємо з вами поставити собі на меті до кінця року, який прийдешній вже скоро зовсім, відпрацювати ці нароби і вийти на конкретні тексти, бо масштаби втрати археологічних цінностей і пам'яток, вони дійсно жахливі.

У нас, колеги, від Офісу Президента України сьогодні з нами пан Сергій Анжияк – державний експерт Директорату з питань внутрішньої та гуманітарної політики. Отже, Сергію Михайловичу, вам слово. Будь ласка.

АНЖИЯК С.М. Доброго дня, шановні колеги! Перш за все дійсно дякую організаторам за це сьогоднішнє зібрання. Мене чутно, так?

ПОТУРАЄВ М.Р. Так, все добре, чудово чутно вас. Будь ласка.

АНЖИЯК С.М. І хотілось би зазначити таке. Знаєте, у нас є низка питань, які, можливо, все ж таки можна і в практичну сторону перенести. Зокрема хочу підтримати Максима Євгеновича з його доповіддю, і у нього пролунала така фраза, що обсяги витрат важко уявити. Хотілось би зазначити, що на сьогоднішній день це дійсно катастрофа, і Україна останнім часом втрачає дуже багато предметів археології через несанкціоновані, так би мовити, "чорні" археологічні дослідження. І тут просто очевидно, що можна відзначити відразу. Сьогодні це набуло не те, що значних масштабів, а дуже значних.

Ми можемо відкрити будь-які соцмережі і подивитися, і знайти там чимало груп відповідної тематики. А найцікавіше і жахливе одночасно це те, що кожна з них налічує понад 40 тисяч осіб. Безумовно, що якщо навіть одна четверта вийде з лопатами, а за оцінками виходить щороку десь близько 25 тисяч людей, і це, скажемо так, може бути і сезонно, і не лише сезонно, то та площа, яку покривають ці люди своїми несанкціонованими дослідженнями, це просто вражає.

Окрім того, на цих же сайтах, соцмережах, на форумах люди обговорюють питання де шукають, що шукають, за допомогою яких приладів шукають, викладають свої знахідки, здійснюють інші публікації. І тут можна зробити неозброєним оком такий висновок, що це все охоплює значний період історії України. Це може бути від монет Римської імперії до козацької зброї. Тому наразі мені здається, що можна було би врахувати досвід Державного агентства меліорації та рибного господарства України, а також нашої Державної служби з надзвичайних ситуацій щодо використання дронів або безпілотних повітряних суден для здійснення патрулювання територій пам'яток археології з метою виявлення неконтрольованого здійснення металопошукових робіт, металодетектори маються на увазі.

Мені здається, що ця історія може допомогти принаймні зробити хоч якісь превентивні заходи. І в принципі, за результатами сьогоднішніх

слухань, мені здається, що можливо було б для формування системного підходу для вирішення цієї проблематики, зокрема щодо використання металодетекторів, створити невеличку робочу групу при Міністерстві культури, до складу якої залучити зокрема представників правоохоронних органів для напрацювання нормативно-правових актів щодо застосування дронів, легітимності їх фото/відеофіксації порушень пам'яткоохоронного законодавства, враховуючи те, що деякі ділянки також можуть мати обмеження для використання безпілотних повітряних суден, для того щоб у подальшому в судових процесах у нас не відбувалася історія, коли виправдовують через те, що там або недостатньо зібрані фактажі, або недостатньо зареєстроване це порушення і таке інше.

Окрім того, так само я думаю, що варто розглянути історію щодо формування порядку застосування металошукачів і в тому числі на землях, які станом на сьогодні не відносяться до пам'яток археології, враховуючи і досвід інших країн, і також досвід нашої країни, коли через випадкові пошуки було знайдено історичне місце, але ця територія не перебувала як пам'ятка археології. І це теж варте уваги.

Окрім того, можливо, варто зазначити, хто ж саме буде здійснювати цю роботу. І тут я думаю, що теж треба робити відповідні нормативно-правові акти, які будуть визначати і делегувати певні повноваження. Можливо, це можуть бути представники або працівники місцевих державних адміністрацій або місцевого самоврядування. Або, можливо, ці питання можуть делегувати представникам місцевих музеїв, які на місцях можуть це здійснювати з певною періодичністю.

Окрім того, на сьогоднішній день також є проблемою забудова територій та охоронюваних зон пам'яток археології, а також завдання шкоди через сільськогосподарську діяльність. І тут теж є декілька факторів. І серед причин можна відзначити зокрема, що не всі, але деякі пам'ятки, такі як кургани, городища, поселення, вони не позначені охоронними знаками, вони

не нанесені на топографічну якусь карту, з якою можна ознайомитися. Раніше це не робилося, можливо, з тієї причини, щоб не звертати увагу людей, які займаються "чорною" археологією, на ті ділянки, де можна щось знайти. Але на сьогоднішній день це точно вже не є актуальним, і найголовніше, на мою думку, все ж таки, що варто відзначати ці ділянки відповідними знаками, які встановлені законодавчим рівнем, а також інформативними знаками, які будуть на підступах до цих пам'яток археології зазначати про те, що тут є пам'ятка і які роботи на ній заборонено проводити.

Також хотілося б ще зазначити, що має місце і те, що межі режимного використання пам'яток та їх зон охорони не встановлені та не затверджені в порядку, передбаченого діючим пам'яткоохоронним законодавством. В таких випадках притягнути осіб, винних за завдання шкоди пам'ятці, до відповідальності майже неможливо, бо в таких випадках справи або не доходять до суду, або суд звільняє таких осіб від відповідальності. І тут варто зазначити, що працівники правоохоронних органів так само є заручниками ситуації, коли пам'яткоохоронна документація або не оформлена належним чином, або є прогалини в пам'яткоохоронному законодавстві.

Окрім того, на мою думку, з практичних міркувань, про це вже неодноразово доповідали зокрема і представники Інституту археології України, щодо використання супутникових знімків. Знову-таки, це така достатньо вартісна історія, але що стосується територій, які на сьогоднішній день перебувають, тимчасово окуповані території, то саме за допомогою супутникових знімків, я думаю, що можна фіксувати і принаймні робити моніторинг за пошкодженням, проведенням робіт на територіях пам'яток або їх охоронних зон, які нам відомі. Окрім того, що стосується пам'яток, які знаходяться на території України, тут так само можна використовувати безпілотні повітряні судна для того, щоб робити фотофіксацію періодично, формувати базу таких документів і надалі це надасть можливість аналізувати щодо яких пам'яток здійснюються якісь заходи, які можуть завдати шкоди, і

далі вже впливати і приймати відповідні рішення. Насправді це не така затратна історія, але вона точно може допомагати з цим всім боротись.

Окрім того, так само хотів звернути увагу щодо боротьби з нелегальним обігом археологічних предметів, про які так само говорив Максим Євгенович. Це теж дуже така непроста історія, але разом з тим. Міністерство культури на сьогодні фізично не може здійснювати моніторинг нелегального обігу не через те, що воно не хоче або не може, а через те, що воно дійсно має значні обмеження на людський ресурс та завантаження іншими питаннями. Окрім того, відсутність такої можливості міністерства також обґрунтовується багаторічним ослабленням системи органів охорони культурної спадщини. Тому на сьогоднішній день, можливо, розглянути питання щодо делегування таких повноважень щодо здійснення моніторингу, бо це все призводить до того, що фактично ми маємо можливість виявляти і реагувати. І, можливо, цю справу покласти на Національний музей історії України, як приклад, в складі якого достатньо тривалий час функціонує науково-методичний відділ, який займався різними розробками, і я думаю, що вони мають і досвід, і можливість проводити зазначену роботу.

У мене все. Я думаю, що разом у нас все вдасться і найближчим часом все ж таки якісь зміни в цих питаннях будуть очевидні. Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую дуже, Сергію Михайловичу.

Від Офісу Генерального прокурора з нами сьогодні пані Наталія Василенко, заступниця начальника департаменту представництва інтересів держави в суді – начальник третього управління.

Будь ласка, Наталіє Вікторівно, вам слово.

ВАСИЛЕНКО Н.В. Добрий день! Вітаю всіх! Дякую за ґрунтовну доповідь, насправді це дуже сумно. Департамент представництва інтересів держави теж активно в межах повноважень займається захистом інтересів

держави в суді, в тому числі об'єктів археологічної спадщини. Ми надавали комітету інформацію про ті справи, ініційовані органами прокуратури в судах, по захисту об'єктів археології і про ті проблеми, які ми бачимо у цій сфері.

Задача прокурора, яку ми ставимо перед собою, щоб розуміли колеги, по-перше, це захистити конкретне порушене право, друге, це саме через те, що прокурори представлені в усіх регіонах і системно представляють інтереси держави, завдяки активній участі прокурорів по захисту інтересів держави в суді напрацьовується правозастосування з судами.

Проблеми, з якими стикаються органи прокуратури, це, я також хотіла би звернути увагу на те, що представництво інтересів держави може здійснюватися лише тоді, коли органи неналежним чином здійснюють захист інтересів держави, тобто це теж обов'язковий елемент, який ми повинні довести в суді. І зараз у нас є цілий ряд позовів, де ми доводимо в суді наявність підстав для представництва.

На сьогодні у нас пред'явлено 31 позов щодо збереження археологічної спадщини, які стосуються питань звільнення самовільно зайнятих земельних ділянок історико-культурного призначення, повернення незаконно наданих земельних ділянок з розташованими на них пам'ятками археології, оскарження документів щодо будівництва на таких територіях, занесення об'єктів до Державного реєстру нерухомих пам'яток. Тобто всі ті проблеми, які озвучені були в аналітичній довідці, ми теж їх бачимо і намагаємося в межах наданих повноважень, за наявності отих виключних підстав представництва, які нам дає закон, звертатися до суду.

На сьогодні вже задоволені 12 таких позовів, інші справи перебувають у провадженні судів. Ось, для прикладу, є такий позитивний приклад: Київською міською прокуратурою пред'являвся позов про повернення земельної ділянки пам'ятки національного значення "Городище і могильник на Лисій горі".

Чим взагалі викликані ці проблеми? Тим, що взагалі об'єкти археології погано обліковуються і нам треба доводити в суді наявність цієї пам'ятки, і наводити про те, що це об'єкт археології. Зворотна медаль того, що... Вам чуто мене? Так. Є те, що набувачі таких ділянок стверджують про те, що вони добросовісні набувачі. Вони не знали про те, що це об'єкти археології. Тобто наведення належного обліку і оприлюднення інформації явної для тих, хто зазіхає на ділянку, буде слугувати таки певним упередженням подальшого його знищення. Тому що відсутність оцього обліку і відсутність видимих природніх ознак, видимих ознак того, що це об'єкти археології призводить до того, що набувачі у нас вважають, що вони добросовісні і намагаються в судах довести право на ці земельні ділянки.

Цей приклад, який я навела по Києву, він у нас позитивний, є позитивне судове рішення в цьому році і воно залишено без змін постановою апеляційної інстанції, і повернуто у власність цю земельну ділянку. Позитивні приклади є в Тернополі. Це земельна ділянка пам'ятки археології місцевого значення Мильне, тщинецька-комарівська, висоцька і черняхівська культури. Гощанський районний суд задовольнив позов місцевої прокуратури. Тобто таких прикладів є багато.

На що хотіла б ще звернути увагу? Це для прикладу щодо, от з чим ми зіткаємося в практичному застосуванні. От у нас є справи по захисту об'єктів археології, коли розорюються земельні ділянки, які аграрні, по всій території України. Тобто через відсутність видимих ознак ці ділянки розорюються, вони навіть не перебувають в оренді, їх автоматично ті всі, хто навколо обробляють поля, автоматично обробляють і ці земельні ділянки. Ці землі в більшості випадків не перебувають в оренді, але всі на місцях органи влади, я так думаю, знають про ці об'єкти. Це ті факти, які ми знаходимо самі, тому що ми орієнтуємо на місцях, ми беремо інформацію, що маємо, з публічних джерел, ми співпрацюємо з фахівцями в цій сфері, з Інститутом археології,

співпрацюємо з Міністерством культури, які надають нам відповідну інформацію.

Водночас (це я з'ясовую для себе з прокурорами на місцях) інформації місцевих органів самоврядування і органів державної влади про те, що ці об'єкти знищуються, до нас не надходило. Тут важливо, я використаю цей майданчик для того, щоб ми почули один одного, і ми готові працювати, ми готові захищати інтереси держави. Інформуйте нас про це, давайте нам інформацію. Прокурори вміють працювати з захистом об'єктів, обмежених в обороті, землі археології, об'єкти археології, вони виведені з обігу, це обмежено ... *(нерозбірливо)* об'єкти, які мають активно захищатися державою. Тому ми націлені на позитивний результат і чекаємо від вас зворотного зв'язку про інформування нас про такі факти, для того щоб прокурори могли їх використовувати.

З 2015 року органи прокуратури позбавлені функції нагляду. Те, що ми пред'явили, ті результати роботи, це виключно наша ініціатива. Зворотного зв'язку від вас, у нас немає. І якщо включитеся, будете нас інформувати, надсилати до нас відповідні звернення, ми будемо більш активно застосовувати функцію представництва і більш ефективно захищати інтереси держави.

Дякую. Якщо є запитання...

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую. Дякую вам дуже. Ну, я сподіваюсь, Наталія Вікторівна, що ви з нами ще залишаєтесь, так що...

ВАСИЛЕНКО Н.В. Звісно, звісно.

ПОТУРАЄВ М.Р. Ще буде можливість для дискусії.

Колеги, у нас від Міністерства внутрішніх справ України і від Національної поліції з нами сьогодні пані Анастасія Шидловська – заступник

начальника управління Головного слідчого управління, пан Сергій Малина – начальник Першого відділу протидії злочинам у сфері протиправного контенту і телекомунікацій Першого управління департаменту кіберполіції та пан Олександр Миколенко – заступник начальника відділу з організації розкриття злочинів проти власності Першого управління департаменту карного розшуку.

Колеги, я знаю, що ви всі готові до виступів. У вас загальний регламент давайте обмежимо, там 10, максимум 15 хвилин. І якщо є бажання у всіх вас трьох, ми із задоволенням вас послухаємо. Тому в тому порядку, в якому ви вирішите, давайте, будь ласка, беріть слово.

МАЛИНА С.Л. Добрий день, колеги. Дякую за запрошення. Малина Сергій, керівник відділу кіберполіції центрального апарату.

Ця проблема є дуже актуальною, настільки я вже розумію, на теренах України. Не буду вдаватися в цифри, у нас цифр по цьому питанню небагато, але скажу, чим кіберполіція може бути корисна для всіх державних органів. Що ми вміємо? Ми вміємо виявляти осіб, групи осіб, спільноти, які використовують IP адреси на території України чи поза межами території України, ну незалежно, тобто будь-яка особа, що здійснює реалізацію тих чи інших товарів, може бути ідентифікована та встановлені її анкетні дані, адреса проживання та будь-які дані для подальшої кваліфікації її дій.

Що ми ще можемо? Спільно з Офісом Генерального прокурора можемо готувати надавати міжнародні запити, тобто можемо встановлювати осіб, які здійснюють реалізацію будь-яких цінностей на території будь-яких держав на будь-яких аукціонах.

Які у нас є проблеми? У нас немає звернень, це фактично, ми готові, ми відкриті до діалогу, ми готові співпрацювати, ми вміємо це робити, але попрошу державні органи, можливо, місцеві державні органи, проявити більш активну діяльність та надати хоча б повідомлення, я вже не кажу, що

заяви, а хоча б повідомлення, де і які проблемні питання та на яких територіях у них виникають і з ким.

І в кожному регіоні є наші представники, є відділи, є управління кіберполіції. Тому ми відкриті до діалогу, до роботи, ми готові здійснювати всі необхідні заходи.

Дякую.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую.

Шановні колеги з Міністерства внутрішніх справ та Національної поліції, є в когось щось додати?

ШИДЛОВСЬКА А.О. Доброго дня, колеги. Я тимчасово виконуюча обов'язки заступника начальника управління Головного слідчого управління Шидловська Анастасія. Хочу сказати про наше невелике, але досягнення в цьому напрямку роботи і озвучити проблемні питання. У поточному році за фактами незаконних пошукових робіт на об'єкті археологічної спадщини, знищення, руйнування або пошкодження об'єктів культурної спадщини розпочато 111 кримінальних проваджень, це стаття 298 Кримінального кодексу України. На жаль, у 16 кримінальних провадженнях прийнято рішення про закриття. В 93 кримінальних провадженнях досудове розслідування триває. У двох кримінальних провадженнях закінчено досудове розслідування, складено обвинувальні акти, які направлено до суду.

Як позитивний приклад хочу зазначити факт документування та припинення злочинної діяльності групи осіб, які з червня по листопад минулого року здійснювали незаконні пошукові роботи на об'єкті археологічної спадщині - кургані, розташованого біля села Скобелеве Казанківського району Миколаївської області. В поточному році після проведення оперативно-розшукових заходів і необхідних слідчих розшукових дій на території міста Києва та Одеси доведена причетність і

повідомлено про підозру трьом особам, і у вересні поточного року складено обвинувальний акт, який скеровано на розгляд до суду.

Хочу зазначити, що у всіх випадках повідомлень, надходження заяв або повідомлень про такі факти Національна поліція намагається своєчасно реагувати і фіксувати такі правопорушення. Слідчі діють відповідно до вимог Кримінального процесуального кодексу. Тобто вносяться протягом доби такі повідомлення, негайно або протягом доби вносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань і вживаються всі заходи щодо фіксації таких правопорушень. Якщо є інформація про збут через мережу "Інтернет", в обов'язковому порядку залучаються підрозділи кіберполіції.

І хочу зазначити також, що протидія незаконному обігу культурних цінностей є одним із пріоритетних напрямків діяльності міжнародної організації кримінальної поліції, тобто Інтерпола, якою спільно з іншими міжнародними організаціями постійно вживаються заходи щодо збереження та захисту культурної спадщини кожної із 194 учасниць Інтерполу. І Національна поліція співпрацює з Інтерполом і залучає у разі потреби.

Щодо проблемних питань, повністю підтримую колегу з Офісу Генеральної прокуратури. Дійсно в багатьох випадках особи вчиняють кримінальні правопорушення, не знаючи, що ці об'єкти чи ця територія є об'єктом культурної спадщини. І є доцільність і є проблема в створенні відкритих реєстрів таких об'єктів для того, щоб і працівники поліції могли своєчасно реагувати і вживати заходів щодо захищення або попередження протиправних дій стосовно цих об'єктів археологічної спадщини.

Дякую за увагу. Наразі в мене це вся інформація.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякуємо вам, Анастасіє Олександрівно.

Якщо пан Олександр Ніколенко з нами і є йому щось додати, то, будь ласка.

Тоді перейдемо до наступних виступаючих. Тут я принагідно після виступів представників МВС хочу зацентувати на тому, що вже точно в наступному році буде щонайменше на законодавчому рівні завершена реформа СБУ. СБУ в нас перетворюється на контррозвідувальний орган, тому питання, які ми сьогодні піднімаємо, вони якраз потребують точно зазначення в сенсі того, які ж правоохоронні органи в нас будуть вже з наступного року конкретно опікуватись питаннями переслідування за незаконні дії щодо археологічних цінностей і археологічної спадщини.

Наразі хотів би запропонувати виступити пану Анатолію Притулі, начальнику відділу управління організації оперативно-розшукової діяльності департаменту оперативно-розшукової діяльності адміністрації Державної прикордонної служби України.

Будь ласка, Анатолію Михайловичу.

ПРИТУЛА А.М. Шановний головуєчий, шановні присутні! Чути мене?

ПОТУРАЄВ М.Р. Так, чудово вас чуємо і бачимо.

ПРИТУЛА А.М. Дякую.

Державна прикордонна служба як правоохоронний орган спеціального призначення відповідно до визначених законодавством України завдань, реалізуючи повноваження в сфері охорони та захисту державного кордону, у взаємодії з іншими уповноваженими органами державної влади вживає заходи щодо протидії контрабанді, незаконному переміщенню через державний кордон культурних цінностей та охорони культурної та археологічної спадщини. Хочу зауважити, що Державна прикордонна служба, на відміну від інших правоохоронних органів, уповноважена діяти лише в контрольованих прикордонних районах, це по периметру нашої країни.

Слід зауважити, що відповідно до частини другої статті 561 Митного кодексу завдання з контролю за переміщенням культурних цінностей через митний кордон у взаємодії з центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування та реалізує державну митну політику в сферах охорони культурної спадщини, вивезення/ввезення і повернення культурних цінностей та центральним органом виконавчої влади, що забезпечує реалізацію державної політики в сфері архівної справи, діловодства і створення державної системи ... *(нерозбірливо)* належить до компетенції митних органів. Разом з тим, під час здійснення оперативно-службової діяльності органами Державної прикордонної служби виявляються факти незаконного переміщення через державний кордон культурних цінностей. Зокрема впродовж тільки 2021 року було недопущене переміщення через державний кордон 49 картин, 71 старовинної книги, 15 тисяч 236 предметів антикваріату та 31 ікону. В усіх згаданих випадках службовими особами Державної прикордонної служби було здійснено інформування відповідних митних органів або органів Служби безпеки для вжиття заходів за компетенцією.

З метою підвищення ефективності протидії правопорушенням законодавства України про охорону культурної спадщини та удосконалення алгоритмів взаємодії органів охорони культурної спадщини з прикордонною службою пропонуємо включити до проекту рішення слухань рекомендації щодо надання Міністерством культури та інформаційної політики до адміністрації прикордонної служби та місцевими органами виконавчої влади до органів охорони Державного кордону та загонів морської охорони в межах їх відповідальності інформацію про перелік об'єктів культурної та археологічної спадщини, в тому числі підводної, які знаходяться в межах контрольованих прикордонних районів, територіального моря та прилеглої зони України, а також про зони їх охорони. Інформуємо про готовність

прикордонної служби до роботи з вдосконалення механізмів захисту об'єктів культурної спадщини та культурних цінностей.

Дякую за увагу. Мене чути?

ПОТУРАЄВ М.Р. Так, чудово вас почули. І дякуємо вам, Анатолій Михайлович, за стислу, але змістовну відповідь. Оце саме, колеги, про що ми казали з самого початку. Ці слухання ми хотіли би, щоб мали в результаті такі рекомендації від вас усіх, хто зібрався, щоб ми як законодавці і міністерство профільне наше чітко розуміли, от що ви потребуєте від нас, щоб було зроблено. Якщо певні нові закони, маємо чітко розуміти які і про що там має йтися з вашої точки зору. От саме, як от зараз говорив представник Держприкордонслужби. Реєстри? Ясно. Для того щоб вони працювали якісно, щоб вони виконували свою частину обов'язків, їм треба надати реєстри. Все. Чітко завдання поставлено, зрозуміло, що нам робити.

Так що давайте... Я вже багато почув, я всім дякую за такий підхід. Хотілося би, щоб ми за підсумками цієї нашої розмови дуже серйозної чітко розуміли, що от ми в парламенті, що ми на рівні міністерства маємо зробити для того, щоб припинити абсолютно неприйнятну ситуацію з археологічною і культурною спадщиною.

Далі слово хотів би надати я пану Володимиру Ковтуну – виконувачу обов'язки заступника директора Департаменту боротьби з контрабандою, начальнику управління оперативного реагування. Це Державна митна служба України.

Будь ласка, Володимир Васильович. Якщо ви з нами, то вам слово.

_____. Доброго дня. Я вибачаюсь, представляти Департамент боротьби з контрабандою та порушенням митних правил Державної митної служби буду я – ... (нерозбірливо) Сергій, я начальник

підрозділу Департаменту боротьби з контрабандою та порушенням митних правил.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дуже приємно.

_____ . Дякую.

З питань, які є в регламенті проведення слухань, хочу проінформувати присутніх щодо стану протидії незаконному переміщенню предметів, що мають культурну цінність. Відповідно до Положення про Державну митну службу Державна митна служба здійснює контроль за переміщенням через митний кордон України культурних цінностей та бере участь у вирішенні питання щодо безоплатної передачі для постійного зберігання зазначених предметів у державній частині музейного, бібліотечного та архівного фонду, а також здійснює боротьбу із порушеннями митних правил та протидію контрабанді.

За результатами січня-листопада 2021 року митницями було виявлено 36 фактів незаконного переміщення через митний кордон України предметів, що мають ознаки культурної цінності. За аналогічний період було 35 зазначених фактів. Вилучено митницями 6 тисяч 254 предмета, що мають художнє, історичне, етнографічне та наукове значення і підлягають збереженню. Загальна вартість зазначених предметів перевищує 600 тисяч гривень. Митницями до підрозділів Служби безпеки України направлено 24 повідомлення про протиправну діяльність, що містять ознаки злочину, передбачених статтею 201 Кримінального кодексу України.

Щодо проблемних питань, які є. По-перше, з 15 жовтня 2020 року... По-перше, це, мабуть, підвищення інституційної спроможності митниць в частині надання повноважень проводити оперативно-розшукову діяльність та здійснювати досудове розслідування кримінальних справ про контрабанду. І сьогодні Україна є єдиною країною серед країн, які межують з

нами, де митний орган не має такого права проводити оперативно-розшукову діяльність. Чому саме оперативно-розшукову? Що в межах оперативно-розшукової діяльності можливо отримати інформацію щодо не тільки виконавців злочину, але і його організаторів, тобто це надавало би спроможність митницям більш ефективно протидіяти контрабанді, в тому числі де предметами є культурні цінності.

Крім цього, хочу зазначити про те, що також є проблемним питанням відсутність, ліквідація відділів контролю за переміщенням культурних цінностей, що раніше були розміщені і перебували в зонах митного контролю, в пунктах пропуску "Жуляни", "Бориспіль", це пункти пропуску на станції "Київ пасажирський" та митному посту "Укрпошта". У випадку виявлення в зоні митного контролю товарів, які мають ознаки культурних та історичних цінностей, експерти здійснювали їхню попередню експертизу. Таким чином можливо було приблизно оцінити та мати вмотивовану підставу для направлення для проведення експертизи.

Крім цього, на сьогодні в спеціалізованій лабораторії з питань експертизи та досліджень, що є структурним підрозділом Держмитслужби, відсутні експертизи у зазначеному напрямку.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую.

Колеги, навіть незважаючи на те, що Бюро економічної безпеки України створено нещодавно, з нами на зв'язку сьогодні має бути пан Олександр Максименко з аналітичного підрозділу. Це новий правоохоронний орган, хотілось би почути їхню думку щодо їхньої можливої участі в тих процесах, які ми сьогодні обговорюємо.

Будь ласка, пане Олександр, якщо ви на зв'язку, вам слово.

МАКСИМЕНКО О. Доброго дня, шановні присутні. 25 листопада 2021 року відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України розпочало роботу Державне бюро економічної безпеки України. Відповідно до покладених завдань Бюро економічної безпеки України виконує правоохоронну, аналітичну, економічну, інформаційну та інші функції, визначені Законом України про Бюро економічної безпеки. На превеликий жаль, у Бюро економічної безпеки відсутні правові підстави щодо проведення досудового розслідування за статтею 201 Кримінального кодексу України, яка підслідна Службі безпеки України. Але Бюро економічної безпеки готове сприяти в обміні інформацією з правоохоронними органами та іншими органами виконавчої влади для подальшого збереження та охорони культурної спадщини України.

Також Бюро економічної безпеки, в разі встановлення Державною податковою службою України сум збитків відповідно до Податкового кодексу України, яких вистачає для кваліфікації відповідно до відповідних статей Кримінального кодексу України, будуть вжиті заходи для внесення відомостей до Єдиного реєстру досудових розслідувань та розпочати досудове розслідування, яке підслідне безпосередньо до Бюро економічної безпеки України.

Хочу зауважити, що одним з основних принципів діяльності Бюро економічної безпеки є законність та взаємодія з іншими державними органами місцевого самоврядування та громадськими об'єднаннями. Враховуючи вищевикладене та те, що було вже зазначено на слуханні, Бюро економічної безпеки підтримує рекомендації ЮНЕСКО, які зазначені в аналітичному звіті, та надає пропозиції щодо удосконалення законодавства, можливо, алгоритмів взаємодії органів охорони культурної спадщини, інших правоохоронних органів, органів виконавчої влади, органів самоврядування.

По-перше, як пропозиції, це на законодавчому рівні пропонуємо запровадити реєстрацію культурних цінностей, в тому числі і приватних археологічних колекцій.

По-друге, створення програмного комплексу для зберігання даних щодо зареєстрованих культурних цінностей та інших відомостей щодо безпосередньо продажу, проведення аукціонів, кількості, вартості, які об'єкти. Це все відомості, які необхідні для правоохоронних органів для того, щоб визначити та, можливо, кваліфікувати наявність або відсутність складу злочину. Також відповідно до цього програмного комплексу надати права доступу всім правоохоронним органам та органам контролю за археологічними та історичними культурними цінностями.

По-третє, обмін інформацією, наявною в державних органах, про це вже говорили сьогодні неодноразово. І я підтримую всі правоохоронні органи, які про це говорили, що для того, щоб працювати або мати інформацію, нам потрібна хоча б довідка для того, щоб ми вже почали щось аналізувати або проводити якусь роботу в напрямку визначення. Можливо, це не наша буде підслідність або не наш склад правопорушень, але ми будемо знати куди все це перенаправляти.

Можливо, щодо обмеження. Можливо, обмежити та регламентувати цивільний обіг археологічних предметів та культурних цінностей, обмежити продаж археологічних предметів через інтернет та надання інтернет-послуг, пов'язаних з таким продажем без належних дозволів та якихось, можливо, реєстраційних документів на ті товари, які будуть продаватись на цих аукціонах інтернет-продаж.

В принципі, у нас, мабуть, поки все. А також хочу доповнити ще. Можливо, для початку організації налагодження алгоритмів роботи між правоохоронними органами, міністерствами та культурними органами, які здійснюють контроль за культурними цінностями, можливо, створити робочу групу для налагодження обміну інформацією між правоохоронними

органами, для початку, поки не запрацюють програмні якісь комплекси або створення там баз даних і всього іншого.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, пане Олександрє.

Колеги, від Міністерства закордонних справ України з нами сьогодні пані Лариса Дір – начальниця Управління закордонного українства та гуманітарного співробітництва.

Будь ласка, Ларисо Володимирівно, вам слово.

ДІР Л.В. Добрий день, пане головуєчий, учасники слухань! Дякую за надане слово.

І в першу чергу я хотіла б привернути увагу до листа Президента України, який адресований Прем'єр-міністру, за результатами наради, що відбувалася під головуванням Президента, щодо стану реалізації програм Президента на 2021-2024 роки. І одним із заходів, там, де наше міністерство є безпосередньо виконавцем, є такий захід: "Активізація роботи з повернення в Україну викрадених і незаконно вивезених культурних цінностей, у тому числі втрачених внаслідок Другої світової війни" – це перша частина завдання; "Співпраця з українською громадськістю за кордоном щодо передачі культурних цінностей в дарунок Україні", для себе ми виділяємо друге це завдання, і третє, "Популяризація в українському суспільстві пам'яток українського походження, що перебувають за межами нашої держави на законних підставах". Сам пункт восьмий, як ви зрозуміли, він складається з таких трьох складових.

На цей лист Президента є доручення Прем'єр-міністра, там, де зведення за Міністерством культури, Міністерство закордонних справ є виконавцем цього доручення. Коли міністерство почало опрацьовувати це доручення, ми виявили таку проблему, що у нас немає реєстру. Тобто я дуже дякую за виступ і таку професійну ремарку пана Левади Максима

Євгеновича, там, де було наведено приклад, що Україна не заявила претензію. Для того, щоб заявляти претензію, потрібно розуміти правову основу і правову приналежність того чи іншого об'єкту культурної спадщини Україні. Ми звернулися з проханням до Міністерства культури надати такий реєстр. Дякую за змістовну відповідь цього відомства. В принципі, з нього ми зрозуміли, що відповідно до чинного законодавства у сфері музейної справи облік музейних предметів здійснюється кожним музеєм самостійно, і безпосередньо у музейних закладах пофондово в обліковій документації. Ведення централізованого обліку музейних предметів державної частини музейного фонду України законодавством не передбачено.

Розуміючи, що цінності потрібно повертати, самотужки наші посольства склали такий перелік з відкритих джерел, в тому числі з аукціонів, але він складений самотужки.

Дякую ще раз за відповідь Міністерства культури – було надано кваліфіковану відповідь щодо деяких предметів, що вони там не можуть належати Україні, деякі музеї надали кваліфіковану відповідь. Але розуміємо, що для того, щоб заявляти вимогу, мати право на цю вимогу нам потрібен реєстр.

Ми запропонували, як вихід із ситуації, якщо це не передбачено законодавством, і наскільки я розумію, виступаючи, я дуже рада, що комітет дійсно організував ці слухання, це просто палітра того, що ми розуміємо – потрібен реєстр (у нашому випадку) культурних об'єктів, які вивезені, викрадені, а також культурна спадщина, яка на законних підставах знаходиться за межами України, принаймні я для МЗС ці два завдання для себе виокремила. Ми запропонували утворити міжвідомчу робочу групу з питань повернення в Україну викрадених і незаконно вивезених культурних цінностей у формі рішення уряду, це постанова Кабінету Міністрів, яку ми вчора надіслали на погодження в тому числі до Міністерства культури. В принципі, це як такий засіб для того, щоб зібрати цю інформацію, а потім

уже формувати вимогу, не вимогу стосовно якогось конкретного об'єкту. Ця міжвідомча група з питань повернення має такий тимчасовий консультативно-дорадчий орган, який створений Кабінетом Міністрів. Основне завдання – це координація дій органів і підготовка пропозицій щодо вирішення питань.

Можливо, є підстава вносити в законодавство, формулювати норму щодо створення такого реєстру, ким він буде створюватися. Я розумію, що це титанічна праця музеїв і Міністерства культури, але потрібно з чогось починати, тим більше, що, знову повертаючись до виступу пана Левади, просто без створення якихось реєстрів неможливо рухатися і неможливо заявляти вимогу, навіть якщо ми той чи інший об'єкт побачили на аукціоні.

Тобто ми запропонували вихід із ситуації через створення такої групи. І якщо це буде прийнятним, я можу надіслати цей проект постанови до уваги комітету через пані Ярославу Ващенко.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, Ларисо Володимирівно.

Звичайно, що ми будемо раді ... *(нерозбірливо)* пропозицію, зокрема і пропозицію як можливої постанови.

Колеги, зараз хочу надати слово пані Тамілі Ташевій, заступниці постійного представника Президента України в Автономній Республіці Крим.

Будь ласка, Таміла Равілівна, вам слово.

ТАШЕВА Т.Р. Доброго дня, шановні колеги! Ми дійсно дуже вдячні за те, що цей захід має місце, це дійсно дуже важливо, адже те, що відбувається на території тимчасово окупованої Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, є дійсно кричущим. Я думаю, що більшість з вас знає і про те, що відбувається з Бахчисарайським ханським палацом, те, що відбувається з

Херсонесом Таврійським і з рядом інших об'єктів культурної спадщини нашої держави. З нашої території дійсно вивозять археологічні цінності, мистецькі об'єкти, знищується культурна спадщина і в тому числі спадщина корінного кримськотатарського народу.

Станом на 2014 рік у Автономній Республіці Крим під охороною держави знаходяться 4 тисячі 95 пам'яток національного та місцевого значення. З врахуванням комплексних об'єктів число пам'яток зростає до 8 тисяч 693. Разом з Севастополем ці цифри відповідно складають 5 тисяч 342 і з врахуванням внутрішніх комплексних 12 тисяч 612 об'єктів. Це різні за видами об'єкти і пам'ятки історії, і пам'ятки археології, і пам'ятки монументального мистецтва.

Крім того, міністерство культури й інформаційної політики нарахувало на території Криму більше ніж 30 діючих музеїв та галерей, де було встановлено близько 1 мільйона 200 тисяч експонатів та водночас працювало близько 773 бібліотек.

Національний заповідник "Херсонес Таврійський" був внесений до списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. А такі об'єкти, як ханський палац у Бахчисараї, Генуезька фортеця, у Судаку Кримська астрофізична обсерваторія, печерні міста Мангуп-кале, Ескі-Кермен, Чуфут-кале на даний момент знаходяться у так званому попередньому списку всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. Всі ці об'єкти є культурними надбаннями України і саме вона визначає режим використання, збереження та захисту цих пам'яток.

Проте з початком окупації півострову Російською Федерацією ситуація кардинально змінилася. З початку тимчасової окупації Автономної Республіки Криму та міста Севастополя Російська Федерація привласнила культурні цінності України на відповідній території та розпоряджається ними на власний розсуд. В окремих випадках завдається суттєва школа охоронюваним пам'яткам культури, що загрожує їх збереженню.

Напевно, що у своїй доповіді я детальніше зупинюсь лише на одному об'єкті, це об'єкт культурної спадщини Національний заповідник "Херсонес Таврійський" на тимчасово окупованій території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя. Восьмого жовтня поточного року на базі представництва та Офісу Кримської платформи власне відбулась міжвідомча робоча нарада з питань захисту об'єкта культурної спадщини Національного заповідника "Херсонес Таврійський", де профільні державні органи, правоохоронні органи обговорили питання цього об'єкту і виробили певні рекомендації, які були направлені для ознайомлення і вжиття відповідних заходів. Херсонес Таврійський, як ви знаєте, був включений до світової спадщини ЮНЕСКО ще в 2013 році на 37-й сесії Комітету всесвітньої спадщини ЮНЕСКО. До списку була також внесена і хора - це сільськогосподарська округа навколо Херсонесу. Херсонес став сьомим об'єктом в Україні, визнаним Організацією Об'єднаних Націй з освіти, науки і культури світовою спадщиною, яка включає видатні культурні і природні цінності.

Колекція музею формувалася понад 100 років. На момент російської окупації в фондах заповідника налічувалося більше 200 тисяч предметів побуту культурного і релігійного призначення. Ще 2014 року, коли сталася тимчасова окупація Криму, міністр культури України заявив про те, що на території Херсонесу є постійні об'єкти культури, до яких у його відомства зараз немає доступу, ну власне в Україні немає доступу. Міністр звернувся з проханням до ЮНЕСКО допомогти в захисті пам'яток історії на території заповідника.

27 червня того ж 2014 року, власне, наші міжнародні партнери, Організація Об'єднаних Націй ще раз підкреслили, що Крим є територією України і відповідно заповідник "Херсонес Таврійський", внесений до всесвітньої спадщини ЮНЕСКО, є українським і всі переговори за ним повинні вестися за участю української сторони. Однак, незважаючи на це,

ще в 2015 році Російська Федерація прийняла розпорядження про внесення у федеральну власність Національного заповідника "Херсонес Таврійський" до об'єктів культурної спадщини федерального значення, включених в єдиний державний реєстр об'єктів культурної спадщини народів Російської Федерації.

Також Російська Федерація намагається інтегрувати Херсонес Таврійський у його новому такому статусі у світовий культурний простір, однак ЮНЕСКО не визнала російської юрисдикції над об'єктом та офіційно припинила будь-яке співробітництво з музеєм-заповідником на період тимчасової окупації. Російська Федерація зрозуміла марність своїх намагань і вирішила відповідно на власний розсуд розпоряджатися цим майном, вести археологічну, реставраційну, іншу дослідницьку і так далі діяльність в Херсонесі, включаючи передачу цінних знахідок у російські музейні фонди, використання історичної пам'ятки у своїх інформаційно-пропагандистських цілях.

В грудні 2015 року Володимир Путін підписав указ про внесення музею-заповідника "Херсонес Таврійський" до особливо цінних об'єктів культурної спадщини народів Російської Федерації. Власне, правозахисники українські відзначають таку негативну тенденцію, як зміна російською владою призначення історико-археологічного комплексу. Так, наприклад, на виконання вказівки президента Російської Федерації щодо перетворення Херсонесу на так звану "Мекку російського православ'я", де нібито почалося укріплення централізованої Російської держави, власне, там відбувається зараз в Херсонесі будівництво для свого православного духівника владики Тихона культурно-просвітницького музею християнства, окупантами тут здійснюється відповідно масштабна реконструкція території. Окрім того, у 2016 році, наприклад, був повністю знищений знаменитий Італійський дворик, знесений фонтан, і керівництво заповідника вирішило таким чином реконструювати і осучаснити дане місце.

У серпні 2018 року окупаційною адміністрацією дозволено проведення на території Херсонесу другого міжнародного музичного фестивалю "Опера в Херсонесі". Для цього на територію було завезено безліч різного роду обладнання: 15 фур з металоконструкціями різними, дизельні генератори для посилення звуку і так далі – все це було змонтовано безпосередньо на древніх руїнах та створило вкрай негативне антропогенне навантаження на пам'ятку ЮНЕСКО, і безліч інших порушень.

Наприкінці серпня 2021 року окупаційна адміністрація Севастополя презентувала так звану концепцію майбутнього історико-археологічного парку, який має з'явитися на території музею-заповідника "Херсонес Таврійський" до 2024 року. Мова іде про більш ніж 23 гектари, з яких планується віддати під будівництво нових будівель та споруд. Згідно такої концепції на території музею-заповідника "Херсонес Таврійський" з'явиться історико-археологічний парк, який буде включати у себе музейні історичні комплекси загальною площею більше, ніж майже 69 тисяч квадратних метрів.

Одним із ідеологів даного проекту є митрополит Російської православної церкви Тихон Шевкунов, який під час так званої презентації нагадав, що спочатку ідею створення такого парку у 2015 році озвучив президент Росії Володимир Путін.

За підсумками міжвідомчої робочої наради учасниками було вироблено ряд пропозицій і рекомендацій. Це продовження здійснення систематичного моніторингу ситуації щодо незаконної забудови, реконструкції проведення несанкціонованих археологічних робіт на території національного заповідника і відповідно залучення до такої роботи Міністерства культури та інформаційної політики, Мінреінтеграції, представництва Президента України в Криму, МЗС, СБУ, різного роду неурядових організацій. Проведення інформаційних кампаній, публічних заходів для стейкхолдерів щодо ситуації, яка склалася з Херсонесом Таврійським та об'єктом

всесвітньої спадщини ЮНЕСКО стародавнім містом Херсонес та його хорою на тимчасово окупованій території АРК і міста Севастополь і відповідно залучення до цього процесу неурядових організацій і Міністерства культури та інформаційної політики.

Застосування національних спеціальних обмежувальних заходів, тобто санкцій щодо фізичних та юридичних осіб. На цьому пункті я хотіла б зупинитися детальніше. Представництво Президента України в Криму розробило 2 пакети документів на застосування такого роду спеціальних обмежувальних заходів. Ми відповідно відправили такі пакети документів до Міністерства реінтеграції, Міністерства закордонних справ України, Міністерства культури та інформаційної політики, Служби безпеки України. Хочу нагадати, що представництво Президента не є суб'єктом подання на санкції. Відповідно, звісно, що ми звертаємося до відповідних органів.

Пані Катерина Чуєва сьогодні у своєму виступі казала про потрібність фахової аналітичної роботи. Власне, ми як представництво Президента, як профільна структура, яка постійно на щоденній основі займається відслідковуванням такого роду кричущих порушень, робимо таку аналітичну роботу, відповідно відправляємо такі дані у відповідні державні органи. На жаль, щодо двох цих пакетів даних не було жодної фактично реакції, тобто ці матеріали не були передані до Ради національної безпеки для відповідного реагування. І тому ми сподіваємося, що в такій міжвідомчій комунікації спільно з Міністерством культури й інформаційної політики ми все ж таки зможемо це зробити. Ми зробили подання і щодо фізичних осіб, тобто керівництва окупаційних органів, музеїв, заповідників, які здійснювали ці незаконні розкопки, і відповідно юридичних осіб. Це окупаційні установи в галузі культури та археології, які санкціонують відповідні дії.

Наступне, що ми пропонували і виявили як рекомендації після нашого заходу, це проведення робіт щодо застосування санкцій міжнародними партнерами України стосовно осіб, причетних до незаконних будівельних і

археологічних робіт на території Херсонесу Таврійського, це організація інформаційних кампаній і заходів культурної й публічної дипломатії. Звісно, що тут дуже важлива роль МКІП і Міністерства закордонних справ, неурядових організацій.

Це систематичне інформування генерального директора ЮНЕСКО, директора Міжнародної ради з охорони пам'яток та історичних місць щодо ситуації з об'єктом культурної спадщини Херсонес Таврійський. Це сприяння сталому функціонуванню міжнародної моніторингової місії, метою діяльності якої є аудит стану об'єктів культурної спадщини на тимчасово окупованій території. Це врахування проблеми незаконної забудови, археологічних робіт на території Херсонесу Таврійського та під час розробки правових стратегій щодо підготовки та подання провідних позовів до національних і міжнародних судових інстанцій. Тут звісно, що є провідною роль МЗС, прокуратури Автономної Республіки Крим і міста Севастополя і МКІП.

Це розробка нормативно-правового затвердження порядку і методики оцінки шкоди, нанесеної історичним пам'яткам внаслідок проведення непрофесійних реставраційних робіт. Власне, таку роботу важливо робити в рамках виконання профільних пунктів з реалізації плану заходів Стратегії деокупації, реінтеграції тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та міста Севастополя, яка, власне, нещодавно була у вересні місяці затверджена. І тут є багато стейкхолдерів, які до цього процесу мали би бути залученими. Звісно, що це і Комітет Верховної Ради з питань гуманітарної й інформаційної політики, Мінреінтеграції, ПАРКС, Міністерство культури й інформаційної політики. Це, власне, документування і розслідування фактів незаконних будівельних та археологічних робіт на території Національного заповідника "Херсонес Таврійський". Це звернення, що дуже важливо, на нашу думку, Комітету з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва до

парламентських інституцій міжнародного співробітництва, до інших парламентів іноземних країн щодо ситуації, що склалася з історичними пам'ятками, це робота, власне, з парламентами і групами дружби парламентів інших країн, це проведення зустрічі з представниками ЮНЕСКО з метою обговорення ситуації з цим об'єктом культурної спадщини і щодо інших порушень щодо археологічної культурної спадщини на території АРК і міста Севастополя і ряд інших рекомендацій, які ми, власне, напрацювали і передали до профільних інституцій і передали нещодавно до комітету, коли готувалися до комітетських слухань.

Я хочу ще раз подякувати комітету за організацію дуже важливого заходу. Ми дуже сподіваємось, що ми зможемо, власне, виробити під час цих слухань рекомендації, які будуть сприяти захисту археологічної спадщини на території Кримського півострову. І, звісно, що ми погоджуємось з пропозиціями Міністерства культури і інформаційної політики, висловленими пані Катериною, щодо постійно діючої робочої групи. Власне, ми таку робочу групу створили на нашій базі, тому пропонуємо і в подальшому, можливо, або на базі комітету, або, якщо це стосується археологічної культурної спадщини на території Автономної Республіки Крим і міста Севастополя, таке робити на базі офісу Кримської платформи, який був створений 23 серпня поточного року. Ми завжди відкриті і готові працювати спільно на спільний результат, і зрештою над українським прапором, який, ми впевнені, в певний момент буде на території нашого Кримського півострову.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую дуже, Таміла Равілівна.

Зараз хочу передати слово керівнику прокуратури Автономної Республіки Крим та міста Севастополя пану Ігорю Поночовному.

Ігорю Миколайовичу, ви з нами? Я бачу, ви з нами. Дякую. Будь ласка, вам слово.

ПОНОЧОВНИЙ І.М. Дякую за надане слово.

Після пані Таміли досить складно вже розповідати про ту ситуацію з оформлення пам'яток археологічної спадщини, яка є в Криму. Від себе зазначу тільки те, що прокуратура Автономної Республіки Крим і органи правопорядку автономії реагують на факти порушень щодо культурної спадщини України в Криму. Так, ми розслідуємо зараз 23 кримінальні провадження за понад 85 фактами умисного знищення, руйнування, псування пам'яток історії та культури, незаконного проведення пошукових і археологічних робіт, вивезення культурних цінностей з тимчасово окупованої території. Ці дії ми кваліфікуємо як за загальнокримінальними статтями, такими як стаття 298, 332 прим 1, 341 і так далі, так і за статтями про воєнні злочини, зокрема за статтею 438 Кримінального кодексу України.

Умовно наші кримінальні провадження можна розділити на три такі категорії. Перша категорія – це умисне знищення нерухомих об'єктів культурної спадщини. До них ми відносимо ті об'єкти, про які говорила уже і пані Таміла, це і Ханський палац, і Херсонес Таврійський, і городище Артезіан, Ластівчине гніздо, і так далі, переховувати їх, зважаючи на таймінг, не буду.

Друга категорія – це незаконне проведення пошукових і археологічних робіт, які, як ми бачимо із засобів масової інформації, з відкритих джерел інформації, ми бачимо, що незаконні розкопки в Криму як і офіційними археологічними експедиціями з території Російської Федерації проводяться систематично, проводяться масово. Ми не маємо можливості фіксувати всі їх, але ті, які вдається знайти у відкритому доступі, за всіма цими фактами реєструються відповідні кримінальні провадження.

І третя категорія – це незаконне вивезення з тимчасово окупованої території півострова Крим культурних цінностей. Наприклад, той факт, що у 2019-2020 роках з Лівадійського палацу-музею вивезено близько півтори тисячі музейних предметів та експонатів, серед яких є і друковані твори, і живопис із фондів колекцій, за цим фактом теж зареєстровані відповідні кримінальні провадження.

Є факти вчинення злочинів, які відносяться до тих питань, які ми сьогодні обговорюємо на комітеті, це і передача земельних ділянок у приватну власність фізичним особам без врахування вимог законодавства про обмеження обігу земель з історико-культурним призначенням.

Також можу сказати, що ми працюємо не тільки на національному рівні, а й на міжнародному. Так, за матеріалами, які збирала прокуратура Автономної Республіки Крим і органи правопорядку Автономії, Офісом Генерального прокурора в цьому році до Міжнародного кримінального суду скеровано відповідне інформаційне повідомлення про розграбування культурних цінностей на території півострова окупаційною адміністрацією і представниками Російської Федерації. Також на початку цього року нами створено Міжвідомчу робочу групу у сфері протидії кримінальним правопорушенням зазначеної категорії, до якої входять і науковці, і експерти, спеціалісти Міністерства культури та інформаційної політики, представництво Президента в АРК, інших органів і інститутів, які діють під Міністерством культури України. Також входять представники багатьох громадських і урядових організацій, які займаються питаннями охорони культурних цінностей, археологічної спадщини.

З приводу проблем. Однією з основних проблем є загальновідома, це відсутність доступу до території, відсутність доступу до осіб, які вчиняють ці злочини. Але також з приводу саме цих злочинів є велика проблема в тому, що вказана стаття у Кримінальному кодексі України, я маю на увазі частину першу статті 198 Кримінального кодексу України, вона віднесена до

кримінальних проступків і відповідно строк давності притягнення до кримінальної відповідальності за національним законодавством всього 3 роки. Тобто ми розуміємо, що встановити осіб, які проводили, наприклад, незаконні розкопки в Криму, встановити їх повні анкетні дані, повідомити їм про підозру, скерувати, навіть заочно скерувати обвинувальний акт до суду і отримати вирок за 3 роки досить і досить складно. Тому, на мою думку, вирішенням цієї проблеми стало б все-таки підписання Президентом Закону про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо імплементації норм міжнародного кримінального та гуманітарного права, яке розширює перелік воєнних злочинів, злочинів проти людяності в нашому Кримінальному кодексі, і відповідно злочини, які вчиняються по відношенню до культурних цінностей, до нашої історичної спадщини в Криму, вже були б віднесені до воєнних злочинів, відповідно ці злочини не мали б строків давності притягнення до кримінальної відповідальності, так як це є у всьому світі. Це результат аналізу світової практики, але з червня цього року законопроект, на жаль, ще не підписано.

Тому ми завжди відкриті до діалогу, ми співпрацюємо і з Міністерством культури, і з громадськими організаціями, повторюю, які займаються цими питаннями. Знаємо про те, що є кадрові проблеми в Міністерстві культури. На нас вони теж відображаються, оскільки ні прокурори, ні слідчі не є спеціалістами і експертами в даних питаннях і ми постійно потребуємо для ефективного і якісного розслідування кримінальних проваджень, потребуємо якраз аналізу і інформації від спеціалістів. Готові працювати.

Дякую ще раз за запрошення і за можливість виступити.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякуємо вам дуже, Ігорю Миколайовичу. Ми знаємо, що ви постійно робите велику роботу, знаємо, що ви надійно стоїте на сторожі національних інтересів України в Криму. І, безперечно, з нашого

боку буде вам і надалі вся необхідна підтримка, якої ви тільки будете потребувати: і ви, і ваші колеги в представництві Президента у АРК.

Колеги, я подивився чат, я дуже вдячний всім, хто бере участь у дискусії в чаті, вона не менш така плідна, ніж наша дискусія у відеоконференції. Я бачу, що там і пані Катерина Чуєва, і колеги з міністерства нотують все. І наш секретаріат теж візьме до уваги всі пропозиції, які в чаті зараз висловлені, вони точно стануть частиною фінальних рекомендацій наших сьогоднішніх слухань.

Наразі хотів би перейти до погляду, так би мовити, з регіонів і з установ. І хотів би надати слово пану Михайлу Потупчику – начальнику відділу охорони культурної спадщини Управління містобудування та архітектури Вінницької обласної державної адміністрації. Пан Михайло вже брав активну участь в чат-обговоренні. А зараз вам слово вже в нашій конференції. Будь ласка, пане Михайле.

ПОТУПЧИК М.В. Дякую.

Дійсно тут дуже болюча проблема щодо збереження пам'яток археологічної спадщини і грабунку "чорних" археологів. Я вважаю, що насамперед у нас багато дуже проблем і недоліків і в законодавстві для того, щоб дійсно якимось ефективно боротися і з грабунками археологічних об'єктів, і взагалі їх захисту.

До сьогодні так і не затверджений порядок визначення територій пам'яток археологічної спадщини. Тому це досить сильно стає на заваді роботи як і правоохоронних органів, прокуратури щодо того, про що і представник прокуратури розповідала. У нас теж дуже багато є кримінальних справ відкрито по самозахваті земель історико-культурного призначення, археологічної спадщини. Вони рідко доходять до суду або розвалюються в судових засіданнях, тому що не зафіксовані території цих пам'яток. Вони не мають кадастрових номерів, не мають офіційно встановлених меж і велика

проблема встановити ці межі, тому що знову ж таки відсутній порядок встановлення цих меж саме для пам'яток археології.

Велика необхідність у національній програмі щодо розробки пам'яткоохоронного кадастру, який би враховував все і корелювався б з іншими кадастрами - кадастрами нерухомості, земельним кадастром – і враховував всі правові вимоги до різних пам'яток, не тільки археології.

Щодо ліцензування металошукачів. Металошукач - це інструмент, такий самий як лопата. Чи є сенс їх ліцензувати окремо, це велике питання, тому що сьогодні металошукач, завтра буде сканер, післязавтра ще якийсь гаджет новий, який ми не зможемо сьогодні врахувати на законодавчому рівні. Необхідно впорядкувати саму систему проведення пошукових робіт, вона на сьогодні дуже важка. Ось, наприклад, в Польщі дозволи на проведення пошукових робіт видаються на рівні воєводства ... (*нерозбірливо*), який контролює проведення, він знає, що в нього на території знаходиться, в якому стані. А сьогодні все це покладено на Міністерство культури, яке захлинається в потоці всіх цих заяв на дозволи, невчасно їх видає, отримує постійно критику і зауваження від археологів. Я вважаю, що це теж досить велика проблема. І взагалі дійсно необхідно підвищити кримінальну відповідальність, тобто ввести кримінальну відповідальність за проведення незаконних пошукових робіт, тому що на сьогодні вона недостатня, тобто є кримінальна відповідальність за пошкодження пам'яток під час проведення пошукових робіт, але не за сам факт їх проведення, а довести пошкодження не завжди можливо і досить важко.

Ось такі, мені здається, основні нагальні проблеми, які необхідно вирішити.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, Михайле Валентиновичу.

Не можу з вами не погодитись, зокрема щодо того, що ліцензування приладів це такий, мені здається, шлях, з врахуванням, як ви влучно

вказали, розвитку сучасних технологій, це шлях, який нас нікуди не приведе, мені здається. І, до речі, в самій же доповіді пана Левади, там були хороші, на мій погляд, ідеї робочі, як відпрацьовувати не стільки з тими, хто володіє металошукачем, скільки з наслідками, якщо вони роблять щось незаконно. Мені здається, що там якраз більше перспектив для нас є. Я багато в чому з вами, пане Михайле, погоджуюсь, але зокрема на цьому хотів також наголосити, я думаю, що ви абсолютно праві.

Колеги, зараз хотів би запросити до слова пані Лідію Голубчик, директорку Дніпропетровського обласного центру з охорони історико-культурних цінностей Дніпропетровської обласної ради.

Будь ласка, Лідіє Миколаївно.

ГОЛУБЧИК Л.М. Доброго дня всім учасникам сьогоднішніх слухань. Я хотіла сказати, вірніше я хотіла повернутися до доповіді, яку нам зробив Максим Євгенович Левада. Це спільний труд експертів. І мені хотілося б сказати, що практично цей документ дуже важливий, дуже добре, що він розміщений на сайті Верховної Ради для того, щоб фахівці, які дотичні до пам'яткоохоронної галузі, могли з ним ознайомитися. Фактично це сучасний зріз галузі, в якій ми працюємо. І фактично це діагноз – в кращому сенсі цього слова – нашій галузі, а тому, якщо ми знаємо, чим вона "хвора", то, мені здається, легше вже її лікувати.

Із всіх проблем, які сьогодні були озвучені Максимом Левадою, я б хотіла звернути увагу на те, що (і він на цьому наголошував) дуже важливо мати потужний потенціал фахівців у галузі. У нас є на сьогоднішній день у відповідності до Закону про охорону культурної спадщини ота так звана державна вертикаль у пам'яткоохоронній сфері, яка протягує компетенцію державних органів і органів місцевого самоврядування від Кабінету Міністрів через центральний орган, через обласні державні адміністрації,

районні державні адміністрації, і ми з вами опиняємося на рівні об'єднаних територіальних громад. Всі вони є спеціально уповноваженими органами.

І я хотіла б вам сказати, що, наприклад, ефективність роботи цих органів теж пов'язана з тим, а чи є спеціалісти і в цих органах і поряд з цими органами. Ми з вами, мої колеги, які присутні тут, знають, фактично знаходимося на нульовій стадії в плані формування вертикалі влади на обласному рівні. Всі області у нас перекроєні райони, створені в рамках програми децентралізації нові ОТГ, і оці нові структури прийшли, вони зараз ще не розуміють себе в пам'яткоохоронній сфері, і ми почали з ними працювати. Ми, я маю на увазі органи державної влади обласного рівня, і ми, як спеціалісти, які їм допомагають. І отут дуже важливо сказати про те, що на рівні областей у нас, будемо казати так, в багатьох областях працюють обласні центри з питань охорони культурної спадщини, до речі, в якому працюю і я.

Ці обласні центри були створені, почали створюватися у 90-х роках після того, як Україна ратифікувала Європейську конвенцію по збереженню всесвітньої культурної природної спадщини. І ця конвенція наголошує, і ми все це знаємо, що кожна держава, вона і пишається, і має почесну функцію зберегти свою культурну спадщину. І для цього вона повинна створювати певні фахові установи, які будуть цим займатися. Ось тоді Міністерство культури своїм наказом затвердило типові положення центрів інспекцій і стимулювало їх утворення на обласному рівні, вони почали створюватися. На сьогоднішній день в областях при обласних державних адміністраціях функції охорони культурної спадщини виконуються центрами: Дніпропетровська, Запорізька, Миколаївська, Херсонська, Харківська, Полтавська, Київська. І на обласному і на міському рівні: Хмельницька, Тернопільська. Там працюють дійсно унікальні спеціалісти, які довгими роками накопичували свій досвід.

І ще хочу наголосити, що Міністерство культури й інформаційної політики повинно бути в нас зацікавлено. Ми завжди мали з ними плідний зв'язок в попередні часи, і проводились спільні якісь наради, обговорення проектів, спирались на думку спеціалістів з місць. Ну, я хочу сказати, що ми працюємо на місцях як партизани, тому що якщо ми підніmemo з вами Бюджетний кодекс, за яким фінансуються заклади культури, в сфері культури, то у нас немає 90-ї статті, яка наголошує про фінансування обласних заповідників, бібліотек, музеїв, виставок, філармоній, художніх і музичних колективів, ансамблів, театрів, концертів і навіть циркових організацій і ніде немає отаких служб. Ну, вони могли б по-різному називатися - служби охорони культурної спадщини, але їх так Міністерство культури колись назвало центрами з питань охорони культурної спадщини.

І немає нас навіть в такому нормативному документі, як Наказ Міністерства культури 745 щодо тарифної сітки. Фактично як нас там визначити? В свій час визначали як заклад музейного типу або як "інші". І тому існування наших підрозділів в областях дуже таке, знаєте, в підвішеному стані. Яка обласна адміністрація як орган охорони, як може, так вона нас і зберігає. А яка не вважає необхідність мати таких спеціалістів, може постати питання про ліквідацію таких служб.

Що ми робимо в областях? Ми працюємо над державним реєстром. Ми фактично готуємо до затвердження губернатором переліки щойно виявлених пам'яток, ми готуємо облікову документацію, ми працюємо для обласної адміністрації як експерти в сфері експертизи науково-проектної документації, містобудівної, земельної, працюємо у комісіях містобудівних на рівні області. Ну тобто дуже великі завдання. І навіть коли завдання в область приходять від Міністерства культури, це ми руки, ноги, очі обласної адміністрації.

Хочу сказати, що ми працюємо і як методичні служби для органів місцевого самоврядування, тому що об'єднані територіальні громади,

сільські, селищні ради, які визначені спеціальними уповноваженими органами, ви знаєте, це дуже велике питання: чи можуть вони виконувати самостійно цю роботу? Ми їм допомагаємо, постійно на зв'язку. Ось, наприклад, зараз готується електронна база пам'яток. Ми і консультанти, ми і виконавці і ми консультанти щодо цієї роботи. Ми також працюємо як "швидка допомога" археологічна, тому що якщо десь, ви ж знаєте, життя таке, десь берег обвалився - культурний шар або якісь виявлені незаконні розкопки на курганах чи поселеннях - хто в першу чергу повинен виїжджати? Звичайно, такі служби обласні як ми - фахівці-археологи. Але я хочу звернути увагу на те, що в 2020 році була прийнята постанова Кабінету Міністрів, яка називається "Про затвердження порядку формування та діяльності кваліфікаційної ради з питань видачі кваліфікаційних документів". Це Постанова 809. І хочу вам сказати, завдяки цій постанові ні один археолог ні одного обласного центру (не дивлячись на те, що це пам'яткоохоронні заклади) не отримав кваліфікаційний документ на здійснення археологічної роботи, не дивлячись на те, що, може, у цих фахівців великий досвід роботи, великий стаж цієї роботи. А чому? А тому що коли готувалась ця постанова, то у вимогах щодо того, хто може проводити такі роботи, було виписано, що певний досвід, звичайно, повинен бути, фахова освіта (само собою), а далі чомусь незрозуміло було визначено, що або ті, хто працюють в академічних установах, таких як Інститут археології, науково-дослідних, або вони працюють в музеях чи заповідниках - все, решта залишається... Навіть, я ж кажу, ми працюємо в пам'яткоохоронній сфері, вірніше, вибачте, зараз це кваліфікаційний документ, нам у ньому відмовляють, у той час коли "чорні археологи" дуже вільно, не питаючи ні в кого, виїжджають у поля для здійснення своєї чорної справи. Тому я б хотіла, щоб Міністерство культури звернуло увагу на оцей прикрий випадок і ми змогли внести зміни в цей документ.

Щодо іншого, ми, я маю на увазі хай не потужний, невеличкий загін спеціалістів, завжди були помічниками не тільки для обласних органів охорони культурної спадщини, але й для Міністерства культури. І тому ми згодні працювати, допомагати в будь-яких питаннях.

Дякую за увагу.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую дуже, Лідіє Миколаївно.

Ну дійсно, питання гострі, які ви порушили. Я вважаю, що міністерство має відреагувати, тому що не можна залишати за бортом, так би мовити, таку кількість фахівців, які дійсно виконують дуже важливі завдання. Їх немає на кого перекласти, на мій погляд.

Хотів би зараз надати слово представнику Національного заповідника "Києво-Печерська Лавра", археологу, доктору історичних наук, пану Любомиру Михайлині.

Будь ласка, Любомире Павловичу.

МИХАЙЛИНА Л.П. Доброго дня, шановні колеги. Дуже вдячний за запрошення. І в першу чергу хочу відмітити велику роботу, яку провели автори доповіді, і тепер ми маємо реальну, на жаль, жахливу картину стану збереження археологічної спадщини в Україні. Наразі нагадаю, що наша держава має певні міжнародні зобов'язання щодо археологічної спадщини. ЮНЕСКО та Рада Європи визначають археологічну спадщину важливим джерелом пізнання історії людства, а її збереження обов'язком і справою честі кожної держави та світової спільноти в цілому. Конвенції, хартії і рекомендації цих міжнародних інституцій вказують головні напрямки її охорони, зокрема країни-члени ООН і Ради Європи покликані забезпечити створення законодавчого підґрунтя збереження дослідження і використання археологічної спадщини. Створення державних органів з охорони

археологічної спадщини, створення державного реєстру пам'яток археології, популяризації археологічної спадщини з метою її збереження.

Відомо, що в Україні охорона археологічної спадщини регулюється двома законами України – про охорону культурної спадщини і про охорону археологічної спадщини. Другий закон якраз був прийнятий на виконання Європейської конвенції про охорону археологічної спадщини. Нині назріла потреба внесення поправок до цього закону з урахуванням реалій, що сталися. З нього чомусь були вилучені деякі дуже важливі норми. В першу чергу необхідно повернути норму археологічного обстеження земельних ділянок, які відводяться для реалізації різних проектів розвитку територій. До речі, така норма передбачена зазначеною конвенцією та рекомендацією Комітету Міністрів Ради Європи.

Потребує термінової ратифікації Нікосійська конвенція Ради Європи щодо правопорушень, пов'язаних з культурними цінностями. Вважаю, що з метою підвищення ефективності охорони археологічної спадщини доцільним є створення національної археологічної комісії України, дорадчого консультативного органу, завданням якої стане розробка плану дій з реалізації державної політики в галузі збереження, дослідження та адміністрування археологічної спадщини. До роботи в такій комісії обов'язково слід залучити провідних археологів з багаторічним досвідом досліджень.

Важливе значення у збереженні пам'яток має державний реєстр пам'яток археології. Він згідно рекомендацій Комітету Міністрів Ради Європи повинен бути важливим фактором у прийнятті рішень щодо реалізації будь-яких проектів розвитку територій.

Вже давно назріло питання переходу від рятівної до превентивної археології. З цією метою слід розробити порядок проведення превентивних археологічних досліджень у відповідності до рекомендацій Комітету

Міністрів Ради Європи і забезпечення включення до державних будівельних норм роботи з проведення археологічних розкопок та розвідок.

Вважаю, що слід вивчити питання про створення національного інституту превентивної археології за зразком такої інституції у Франції. Важливим фактором збереження археологічної спадщини міжнародні інституції визначають її популяризацію, що, на жаль, не завжди використовуємо. Необхідно сформувати суспільне усвідомлення важливості археологічної спадщини, негативне ставлення до руйнування пам'яток і нелегального обігу археологічних предметів.

З метою збереження, дослідження та використання археологічної спадщини, а також виконання міжнародних зобов'язань з її збереження слід, на мій погляд, розробити терміново цільову державну програму у цій царині із залученням науковців, політиків, діячів культури, засобів масової інформації, правоохоронних органів тощо.

Дякую.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую вам, Любомире Павловичу, за чіткі рекомендації, вони будуть враховані.

Ми переходимо до заключного другого блоку нашого обговорення, наших слухань, який присвячений забезпеченню дотримання режиму, спрямованого на збереження археологічних пам'яток культурної спадщини. В цьому блоці пропонується обговорити виготовлення земельпорядної документації на об'єкти культурної спадщини та внесення інформації про обмеження, пов'язані з режимом охорони об'єктів культурної спадщини до земельного та містобудівного кадастру, а також вилучення в державну власність земель, на яких розташовані пам'ятки археології, незаконно переданих до того в приватну власність або тих, на яких виявлено пам'ятки археології після передачі земельних ділянок в державну власність.

У нас тут заплановано, я просто знаю, що пані Катерина Чуєва ще паралельно бере участь в іншому заході.

Пані Катерино, якщо ви маєте зараз можливість щось сказати в цьому блоці, будь ласка. Пані Катерино, можете зараз долучитися до обговорення?

Поки пані Катерина не може долучитися до обговорення, я хотів би тоді надати слово пані Ользі Пазинич, начальниці управління регулювання аграрних ресурсів Міністерства аграрної політики та продовольства України.

Будь ласка, Ольго Сергіївно.

ПАЗИНИЧ О.С. Доброго дня, шановний головуєчий! Доброго дня, шановні учасники слухань! Дякую за запрошення та залучення до обговорення питань збереження археологічної спадщини.

Щодо збереження та управління культурною ... *(нерозбірливо)* спадщиною складається з декількох груп: перше, це Конституція України; міжнародні договори, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України; базових законів про спадщину; законодавство, що регулює різні аспекти збереження та управління спадщиною, в тому числі землекористуванням містобудівної діяльності. Також законодавство, що регулює діяльність органів державної влади та місцевого самоврядування, пов'язано із збереженням та використанням спадщини.

Але, враховуючи змістовну доповідь Максима Євгеновича, стало зрозуміло, що деякі регуляторні акти потребують проведення їхньої ревізії з метою виявлення норм та положень, які не виконуються або не працюють, а також дублюють одна одну.

Міністерство аграрної політики обов'язково долучиться до ревізії цих законодавчих актів з метою врегулювання проблемних питань і їх подальшому вирішенню.

Дякую за запрошення і можливість виступити.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, Ольго Сергіївно.

Зараз хотів би надати слово пану Анатолію Мірошніченку, першому заступнику голови Держгеокадастру України.

Будь ласка, пане Анатолію.

МІРОШНИЧЕНКО А.М. Доброго дня.

Перш за все хочу звернути увагу на дуже слушне зауваження, яке хтось з колег зробив у чаті, щодо того, що дуже доцільно відобразити на публічній кадастровій карті місцезонашування об'єктів культурної спадщини. Об'єкти культурної спадщини - це режимоутворюючі об'єкти, їх існування породжує певний правовий режим земельної ділянки. Я думаю, що не треба говорити про те, наскільки важливо, щоб всі бачили, де знаходяться об'єкти культурної спадщини і які землі охоплюються специфічним правовим режимом. Це задача першочергова, вона вирішує в свою чергу цілу низку інших завдань. Як це можна зробити? По-перше, чинне законодавство вже сьогодні передбачає можливість внесення інформації про обмеження у використанні земель і така практика вже дійсно є, це дуже корисно, це можна зробити вже сьогодні. Інша справа, що ця робота вимагає певних матеріальних і часових ресурсів, але цю роботу, безумовно, потрібно робити. Це перше.

Друге. Закон № 1423 передбачив деякі зміни в даному відношенні. Ціла низка положень внесена до законодавства про науково-проектну документацію у сфері охорони культурної спадщини, але ці положення ще не набули повною мірою чинності, вони набирають чинності з 26 травня наступного року. На них теж потрібно зважати, теж потрібно готуватись та розробляти відповідну науково-проектну документацію. Великий обсяг підготовчих робіт має виконати і Держгеокадастр, необхідно підготувати функціонал ведення Державного земельного кадастру, але ця робота

ведеться, є певний невеличкий, скажемо, запас часу ще є. Треба мати на увазі ці зміни, треба до них готуватись. Це друга позиція.

І третя позиція. Повертаємось до того, з чого я почав. Порівняно дешевий і досить ефективний крок – це публікація на публічній кадастровій карті інформаційного шару, який буде містити інформацію про об'єкти культурної спадщини, так само можна публікувати як окремий інформаційний шар інформацію про охоронні зони. Це можна зробити, так би мовити, порівняно малою кров'ю, ця інформація не включається до складу Державного земельного кадастру, але її публікація виконує дуже важливу функцію – це сигнал щодо того, що ось на відповідній території діє або принаймні може діяти відповідний правовий режим.

Таку роботу провело Міндовкілля. З подачі Міндовкілля на публічній кадастровій карті опублікований шар - природно-заповідний фонд, опублікована інформація про водно-болотні угіддя, також опублікована інформація про землі оборони з подачі Міністерства оборони. І досвід свідчить, що це вже дозволяє запобігти в багатьох випадках незаконному відчуженню відповідних земель або порушенню вимог щодо їх використання і охорони. Ну і, звичайно, треба звернути увагу на те, що коли йдеться про випадки, коли земельна ділянка відводилася в постійне користування науковим установам відповідного профілю насамперед, то сьогодні, на жаль, навіть у цих випадках часто інформація не відображена в Державному земельному кадастрі, точніше, в електронній версії Державного земельного кадастру в Національній кадастровій системі, вона не відображається на Публічній кадастровій карті, десь лежить у когось державний акт, але цей державний акт ніхто не бачив. Крім того, є ще велике питання, де отой "прямокутничок" чи "багатокутничок", який прокреслений в державному акті, де він знаходиться на місцевості. Тому необхідно активізувати і роботу щодо внесення до Державного земельного кадастру інформації про вже сформовані земельні ділянки, сформовані, але не відображені земельні

ділянки. Це ті випадки, коли земельна ділянка надавалась в користування до 2004 року.

Отже, підсумую ще раз: інвентаризація, встановлення і відновлення меж уже сформованих земельних ділянок в натурі на місцевості. Зі свого боку ми готові надавати повну підтримку цього процесу. Але якщо тут вдасться об'єднати зусилля, власне, і з користувачами земельних ділянок, і з органами управління, до сфери управління яких належать відповідні користувачі, то результат буде набагато кращим.

Отже, внесення відомостей про ділянки на правах постійного використання в кадастр, раз. Далі, внесення відомостей про обмеження у використанні земель – це друга позиція. Підготовка до змін, які наберуть чинності 22 травня наступного року – це три. І четверте – це публікація на публічній кадастровій карті одного або навіть кількох інформаційних шарів, пов'язаних із об'єктами культурної спадщини. Ось, на наш погляд, це першочергові завдання. Зі свого боку робимо відповідну роботу, будемо раді об'єднати зусилля.

Дякую.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, пане Анатолію.

Ну, тут якраз слушно передати слово пану Валерію Штабі, він з Міністерства цифрової трансформації України, головний спеціаліст відділу сприяння проектам цифрового розвитку Департаменту координації і проектів цифрової трансформації.

Валерію Анатолійовичу, будь ласка. Ну, поки не маємо Мінцифри на зв'язку.

Я тоді передам, з вашого дозволу, колеги, слово пану Олександрю Шабатіну – начальнику управління культури та охорони культурної спадщини Черкаської обласної державної адміністрації.

Олександрє Олексійовичу, ви ще з нами? Також втратили ми, я бачу, зв'язок з паном Шабатіним.

Тоді, колеги, будемо, можливо, підсумовувати. Я тоді для підсумовуючого виступу запрошую пані Катерину Чуєву і потім ще сам скажу декілька слів, і будемо на цьому завершувати.

Пані Катерино, будь ласка.

ЧУЄВА К.Є. Вітаю всіх ще раз, колеги. Дуже дякую вам за змістовні доповіді, це насправді величезний матеріал для осмислення. Ми зафіксували всі примітки, які були в чаті, і будемо дуже чекати на ті матеріали, які надійдуть, власне, до формування рекомендацій. Деякі речі я, на жаль, муситиму переслухати в записі, тому що у нас паралельно іде Комітет з питань містобудування...

Оскільки у нас паралельно розглядаються зараз правки до законопроекту 5655, на підкомітеті Комітету з питань організації державної влади, місцевого самоврядування, регіонального розвитку та містобудування, і там ... *(не чути)* питання частково ті, які ми зараз обговорюємо. Це і питання внесення в електронні реєстри, питання земкадастру і багатьох інших речей, і все це законодавство напряду взаємопов'язане ... *(не чути)* дуже оперативно реагувати на ... *(не чути)*

І, відповідно, зі свого боку, можу сказати, що Міністерство культури України ... *(не чути)* бажання і оці критичні зауваження, з деякими ми можемо дискутувати, деякі ... *(не чути)* опрацювання, але, з нашого боку, ми ініціюємо і ... *(не чути)* наше обговорення, створення ось цієї робочої групи, про яку я говорила на самому початку, тому що саме зараз укладається план законопроектної роботи на наступний рік, саме зараз ми ... *(не чути)* ті речі, які ми ... *(не чути)* на розробку, наприклад, нормативних документів ... *(не чути)* зустрічі з представниками фахових спільнот, зокрема і з дозвільної

системи і зокрема дозволи на археологію і так далі. Все, що сьогодні обговорювалося, ми бачимо, що це комплексне ... *(не чути)*

Зі свого боку Міністерство культури України максимально, на максимальній потужності використовуватиме весь доступний нам ресурс. І ми сподіваємося, що створена система дозволить нам це робити трішечки легше, ніж поодинці. Тому дуже чекаємо на всі рекомендації і на всі пропозиції за матеріалами сьогоднішнього засідання. І будемо далі працювати з комітетом і обговорювати всі ці питання і відповідно нормативні акти, які будуть у нас в розробці найближчим часом.

Дякуємо дуже.

ПОТУРАЄВ М.Р. Дякую, пані Катерино.

Колеги, можливо, у когось є ще бажання висловитись? Я бачу на зв'язку ще пані Валентина Приймак з Сумської ОДА, можливо, є бажання щось сказати.

Тим не менше, колеги, всі, хто записувалися попередньо до виступів, вже сказали. Я хочу ще раз подякувати за подвійну дискусію як в режимі відеоконференції, так і чаті. Всі побажання будуть враховані.

Я сподіваюсь, що підсумковим документом будуть такі рекомендації, в яких ми чітко будемо розуміти, як я вже сьогодні підкреслював, що кому треба коли зробити. Бо ситуація в цілому в Україні, на мій погляд, є абсолютно неприйнятною і переконаний, що мої колеги у комітеті з цим також всі погодяться.

На жаль, ми багато років, це очевидно і з головної доповіді сьогодні і з ваших виступів колеги, що, на жаль, на державному рівні дуже багато років системно нічого не робилося для того, щоб забезпечити належний рівень захисту нашої археологічної спадщини, наших археологічних цінностей. Так що я сподіваюся, що, на щастя, я б сказав так, нам достатньо багато є чого захищати в майбутньому, головне, щоб не втрачати національну спадщину

такими темпами, як ми втрачаємо її зараз. Переконаний, що ми спільно зможемо стати цьому на заваді.

На цьому я хочу ще раз всім подякувати за плідну дискусію, за участь, за час, який всі приділили сьогодні нашим слуханням. Як тільки проект рекомендацій буде підготовлений, він буде всім наданий для ознайомлення, щоб ми знову-таки з вами вже в робочому порядку спільно вийшли на фінальний документ, за який нам всім не буде соромно, а навпаки, про який ми будемо всі чітко розуміти, що він дієвий і дійсно зможе спрацювати на користь нашій спільній справі.

Дякую. Я всім бажаю гарного дня, здоров'я. І до нових зустрічей в комітеті. До побачення, колеги.